राष्ट्रिय सुरक्षा नीति, २०७३

भाग–१

परिचय

१.१ विषय प्रवेश

नेपालको बहुजातीय बहुसांस्कृतिक, वहुभाषिक, बहुधार्मिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषताको परिवेशमा राष्ट्रिय एकता, सामाजिक एवं साँस्कृतिक ऐक्यवद्धता, सहिष्णुता र सद्भावको संरक्षण एवं प्रबर्द्धन आवश्यक छ । नेपालको संविधानले नेपालको स्वतन्त्रता, सार्बभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता, राष्ट्रिय एकता, स्वाधीनता र स्वाभिमानलाई अक्षुण्ण राखी जनताको सार्बभौम अधिकार, स्वायत्तता र स्वाशासनको अधिकारलाई आत्मसात् गरेको छ । वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैंगिक लगायत सबै प्रकारका विभेद र छुवाछुतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गरेको छ ।

जनताको प्रतिस्पर्धात्मक वहुदलीय लोकतान्त्रिक शासन प्रणाली, नागरिक स्वतन्त्रता, मौलिक अधिकार, मानव अधिकार, वालिग मताधिकार, आवधिक निर्वाचन, पूर्ण प्रेस स्वतन्त्रता तथा स्वतन्त्र, निष्पक्ष र सक्षम न्यायपालिका र कानूनी राज्यको अवधारणा लगायतका लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यतामा आधारित समाजवाद प्रति प्रतिवद्ध रही समृद्ध राष्ट्र निर्माण गर्ने दिशा नेपालको संविधानले आत्मसात् गरेको छ । संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको माध्यमद्वारा दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धि हासिल गर्न मार्ग निर्देशन गरेको छ । यिनै उद्देश्य र लक्ष्यबाट निर्देशित भई यो राष्ट्रिय सुरक्षा नीति तर्जुमा गरिएको छ ।

१.२. सुरक्षा र राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको अर्थ

१.२.१ सुरक्षा बहु–आयामिक विषय भएकोले यसले मुलुकको सार्वभौमिकता, राष्ट्रिय अखण्डता, भौतिक, सामाजिक, आर्थिक, साँस्कृतिक र मानवीय पक्षलाई समेट्दछ । सुरक्षा नीति अन्तर्गत सार्वजनिक र निजी मूल्य मान्यताहरु, राष्ट्रिय सम्मान र गौरव, जिउधन एवं सामाजिक–साँस्कृतिक मूल्यको सुरक्षा र संरक्षण पनि पर्दछन् । वातावरण, सुशासन, विकास र मानव अधिकारको पक्षलाई पनि राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिले समेट्दछ । यी क्षेत्रमा उत्पन्न हुने समस्या र जोखिमलाई न्यून गर्दै समग्रमा राष्ट्रका अति महत्वपूर्ण राष्ट्रिय हितहरुको रक्षा सुरक्षा नीतिको कार्यान्वयनद्वारा गरिन्छ । यस अन्तर्गत राष्ट्रिय सुरक्षा सुनिश्चित गर्ने सैनिक सुरक्षा, प्राथमिकता र उपाय लगायतका पक्ष र आयामहरू पर्दछन् ।

१.२.२ राष्ट्रिय सुरक्षाले भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक र राजनीतिक रुपमा देशको पूर्ण सुरक्षालाई बुझाउँछ । हरेक देशले आफ्ना आधारभूत मूल्य र मान्यतामा आधारित

राष्ट्रिय आकांक्षा र अति महत्वपूर्ण राष्ट्रिय हितका विषयहरुको पहिचान गरेको हुन्छ । यस्ता राष्ट्रिय आकांक्षा र हितका विषयलाई वाह्य आक्रमण वा आन्तरिक दवाव र चुनौतीहरुबाट सुरक्षित गर्दै सम्बर्द्धन र प्रबर्द्धन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसरी राष्ट्रिय सुरक्षा नीति राज्य र नागरिकका लागि राज्यले उपलब्ध गराउने सुरक्षाको समग्र संरचना र कार्यान्वयनको एकीकृत स्वरुप हो ।

१.२.३ राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको वर्तमान र भविष्यसँग घनिष्ट सम्बन्ध रहन्छ । यसले राज्यको हित र चासोलाई सम्बोधन गर्दै विद्यमान र सम्भावित खतरा एवं अवसरलाई ध्यानमा राखी दिशा निर्देश गर्दछ । राष्ट्रिय सुरक्षा नीति राज्यको सुरक्षा सम्बन्धी मूल नीति भएकोले यसले रक्षा नीति र आन्तरिक सुरक्षा नीति जस्ता सहायक नीतिहरुलाई निर्देशित गर्दछ ।

१.२.४ राष्ट्र–राष्ट्र बीचमा परम्परागत तनावहरुको स्वरुप फेरवदल भई संसारका विभिन्न भागमा जातीय, भाषिक, क्षेत्रीय र धार्मिक द्वन्द्वहरु भइरहेका छन् । तिनले कतिपय स्थानमा अतिवादी र पृथकतावादी स्वरुप लिई निर्दोष मानिसहरुले ज्यान गुमाउनु परेको र शरणार्थी समस्या उत्पन्न हुनेगरेको छ । संगठित अन्तर्राष्ट्रिय अपराध र आधुनिक प्रविधिको दुरूपयोग बढिरहेको छ । साथै जलवायु परिवर्तन र प्राकृतिक प्रकोपले पर्यावरणीय सन्तुलनमा जोखिम उत्पन्न भएको छ । प्राकृतिक स्रोतहरुको अति र अव्यवस्थित दोहन, अनियन्त्रित जनसंख्या बृद्धि, महामारी रोगहरूको विस्तार, खाद्यान्न असुरक्षा एवं स्वच्छ पिउने पानीको अभाव जस्ता समस्या देखा परिरहेका छन् । आपूर्तिमा समस्या उत्पन्न हुने गरेको छ । स्रोतहरुमा सीमित व्यक्ति तथा राष्ट्रहरुको बढ्दो आधिपत्यले असमानताको सिर्जना गरी द्वन्द्व उत्पन्न हुनेगरेको छ । यसप्रकार अन्तर्राष्ट्रिय सुरक्षा वातावरण जटिल तथा चुनौतीपूर्ण बन्दै गएको र परिवर्तित भइरहेको परिस्थितिमा राष्ट्रिय सुरक्षा सुदृढ हुनु अत्यावश्यक छ । अन्तरिक र बाह्य परिस्थितिको समयमै विश्लेषण गरी रक्षा नीति, परराष्ट्र नीति, अर्थ नीति, आन्तरिक सुरक्षा तथा सार्वजनिक सूचना नीतिका माध्यमबाट राष्ट्रिय सुरक्षा कार्य गर्नुपर्ने हुन्छ । राजनीतिक, आर्थिक, कुटनीतिक, सुरक्षा र सूचना जस्ता शक्ति साधनको समुचित समायोजन गर्न र राष्ट्रिय सुरक्षा लक्ष्य हासिल गर्न राष्ट्रिय सुरक्षा नीति आवश्यक छ ।

१.३ राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको आवश्यकता

१.३.१ देशको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता, राष्ट्रिय एकता, स्वाधीनता, स्वाभिमान र सामाजिक सद्भावलाई अक्षुण्ण राख्दै राष्ट्रिय स्रोत–साधनहरुको समुचित उपयोग गर्नसक्ने वातावरण कायम **राख्न,**

१.३.२. राज्यले सवै प्रकृतिका खतरा र जोखिमलाई सम्बोधन गर्दछ भन्ने कुराको विश्वसनीयता स्थापित गर्न,

१.३.३ सुरक्षा संयन्त्र र संरचनालाई आधुनिक प्रविधि र उपकरणले सुसज्जित गरी सुदृढ तथा सक्षम तुल्याँउदै यस क्षेत्रमा कार्यरत सबैको सक्रिय सहभागिता र योगदानमा अभिवृद्धि गरी सुरक्षा क्षेत्रको प्रभावकारिता बढाउन,

१.३.४ राज्यद्वारा प्रतिपादित नीतिहरुको कार्यान्वयनलाई निर्देशित गर्न,

१.३.५ देशका सवै वर्ग, क्षेत्र, समुदाय र पक्षबीच आन्तरिक समझदारी निर्माण गर्न,

१.३.६ राष्ट्रिय सुरक्षा र विश्व शान्तिका लागि क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय विश्वास र सहयोग अभिवृद्धि गर्न,

१.३.७ नेपालका सवै साँस्कृतिक, धार्मिक, भाषिक तथा भौगोलिक समुदायको बीचमा सह–अस्तित्व, सहिष्णुता र सद्भाव प्रबर्द्धन गर्न,

१.३.८ विश्वमा भइरहेको प्रविधि र संचारको तीब्र विकासको उपयोग गरी राष्ट्रिय सुरक्षा क्षमता बढाउन तथा संचार र मनोवैज्ञानिक प्रहारबाट देशको रक्षा गर्न,

१.३.९ सम्भावित सुरक्षा खतरालाई रोक्न र पराजित गर्न तथा एकरूपता, समन्वय र योजनाबद्ध रूपमा राज्यको सुरक्षा प्रणालीलाई संचालन गर्न,

१.३.१० शान्ति र द्वन्द्व दुवै समयमा राष्ट्रिय सुरक्षा संयन्त्रलाई क्षमताका साथ परिचालित हुनसक्ने अवस्था निर्माण गर्न र यसमा समग्र देशको समर्थन रहने वातावरण सिर्जना गर्न, र

१.३.११ बदलिंदो अन्तर्राष्ट्रिय, क्षेत्रीय तथा राष्ट्रिय सुरक्षा वातावरण, भू–राजनीतिक अवस्था, चुनौती तथा संभावनालाई सम्बोधन गरी महत्वपूर्ण राष्ट्रिय हितहरुको संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रबर्द्धन गर्दै राष्ट्रिय उद्देश्य र लक्ष्य हासिल गर्न ।

१.४ राष्ट्रिय सुरक्षा नीति निर्माणमा ध्यान दिनुपर्ने सीमा र सन्तुलन

१.४.१ सीमाहरू

१.४.१.१ देशको भौगोलिक अवस्थिति, बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक एवं बहुसाँस्कृतिक विशेषतायुक्त जनसंख्याको बनोट,

१.४.१.२ अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि, महासन्धि र घोषणापत्रहरु प्रति नेपालको प्रतिवद्धता र पालना गर्नुपर्ने राष्ट्रिय दायित्व, र

१.४.१.३ साधन र स्रोतको उपलव्धता ।

१.४.२ सन्तुलन

१.४.२.१ देशको समृद्धिका लागि प्राकृतिक स्रोतहरुको उपयोग र राष्ट्रिय हित संरक्षणका बीचको सन्तुलन,

१.४.२.२ राज्यले अवलम्बन गरेको खुलापन र गोपनीयता बीचको सन्तुलन,

१.४.२.३ स्वतन्त्रताको संरक्षण र नागरिकले पालना गर्नुपर्ने कर्तव्य बीचको सन्तुलन,

१.४.२.४ राष्ट्रिय सुरक्षा नीति कार्यान्वयनका लागि आवश्यक साधन स्रोत बीचको सन्तुलन,

१.४.२.५ सार्वजनिक बहस र विज्ञको परामर्श बीचको सन्तुलन,

१.४.२.६ राष्ट्रिय अखण्डता र प्रादेशिक एवं स्थानीय स्वायत्तता बीचको सन्तुलन,

१.४.२.७ राष्ट्रिय प्रतिरक्षा र आन्तरिक सुरक्षा बीचको समन्वय र सन्तुलन, र

१.४.२.८ राष्ट्रिय सुरक्षा संयन्त्र र समयानुकूल सुदृढीकरणको सन्तुलन ।

१.५ राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिलाई मार्गदर्शन गर्ने आधारहरु

१.५.१ नेपालको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता, राष्ट्रिय एकता, स्वाधीनता, स्वाभिमान तथा नेपालीको हकहितको रक्षा, सीमानाको सुरक्षा, आर्थिक समुन्नति र समृद्धि,

१.५.२ संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र,

१.५.३ नेपाल र नेपालीको रक्षा,

१.५.४ दिगो शान्ति, राजनीतिक स्थायित्व र विकास,

१.५.५ नेपालको संविधानमा उल्लेखित राज्यका निर्देशक सिद्धान्त र मूलनीतिले आत्मसात गरेका माथि प्रकरण नं. १.५.१ देखि १.५.४ मा उल्लेखित विषय लगायत निम्नलिखित विषयहरू:

१.५.५.१ समानता, स्वतन्त्रता, लोककल्याणकारी र न्यायपूर्ण व्यवस्थाको प्रत्याभूति,

१.५.५.२ शासन व्यवस्थामा जनताको समानुपातिक समावेशी सहभागिता,

१.५.५.३ सामाजिक न्याय तथा साधन र सेवाको न्यायोचित वितरण,

१.५.५.४ दिगो र समृद्ध राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको विकास (सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको सहभागितामा आधारित आत्मनिर्भर, स्वतन्त्र र उन्नतिशील समाजवाद उन्मूख अर्थतन्त्रको विकास),

१.५.५.५ सर्वांगीण मानवीय सुरक्षा, सामाजिक सद्भाव, सहिष्णुता र सामञ्जस्यता,

१.५.५.६ राष्ट्रिय सुरक्षा प्रणालीको विकास तथा प्रभावकारी एवं गतिशील सुरक्षा व्यवस्थापन,

१.५.५.७ सुरक्षा निकायलाई सबल, सुदृढ, व्यावसायिक, समावेशी र उत्तरदायी बनाउने,

१.५.५.८ राष्ट्रको सेवामा तत्पर र सक्षम नागरिक निर्माण,

१.५.५.९ पूर्व राष्ट्रसेवकहरूको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई राष्ट्रिय हितमा परिचालन,

१.५.५.१० संघ र प्रदेश बीच सुमधुर र सहयोगात्मक सम्बन्ध,

१.५.५.११ प्राकृतिक स्रोतहरूको राष्ट्रिय हित अनुकूल उपयोग,

१.५.५.१२ प्राकृतिक प्रकोप जोखिम न्यूनिकरण,

१.५.५.१३ देशको क्षमता र आवश्यकता अनुरूप जनसंख्या व्यवस्थापन,

१.५.५.१४ संयुक्त राष्ट्रसंघको वडापत्र, पञ्चशीलका सिद्धान्त र असंलग्नताको मान्यतामा आधारित परराष्ट्र नीति,

१.५.६ कानूनी शासन, पारदर्शीता र जवाफदेहिता,

१.५.७ मानव अधिकारको पालना, संरक्षण र सम्बर्द्धन,

१.५.८ राष्ट्रिय पहिचान, स्वाभिमान र गौरव, र

१.५.९ राष्ट्रिय स्वार्थ र अति महत्वपूर्ण राष्ट्रिय हितको संरक्षण र सम्बर्द्धन ।

१.६ राष्ट्रिय हित, सरोकार र सुरक्षाका विषयहरु

१.६.१ विशिष्ट राष्ट्रिय हितका विषयहरु

१.६.१.१ नेपालको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता, राष्ट्रिय एकता, स्वाधीनता, स्वाभिमानको रक्षा र जनताको सुरक्षा,

१.६.१.२ संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको संरक्षण र सम्बर्द्धन,

१.६.१.३ राष्ट्रिय एकता, सामाजिक सद्भाव र धार्मिक सहिष्णुता,

१.६.१.४ राष्ट्रिय पहिचान तथा अस्तित्वको रक्षा,

१.६.१.५ मौलिक मानव अधिकार र जनताको स्वतन्त्रताको रक्षा,

१.६.१.६ दिगो शान्ति सुरक्षा र राजनीतिक स्थायित्व,

१.६.१.७ वातावरण र जलवायु संरक्षण,

१.६.१.८ जलस्रोत लगायतका प्राकृतिक स्रोत र सम्पदाको संरक्षण तथा राष्ट्रिय हितमा उपयोग,

१.६.१.९ अन्तर्राष्ट्रिय र क्षेत्रीय सुरक्षामा योगदानद्वारा विश्वशान्तिको प्रवर्द्धन,

१.६.१.१० नेपाली भूमि कुनैपनि मित्रराष्ट्र विरुद्ध प्रयोग हुन नदिने विश्वसनीय स्थितिको निर्माण,

१.६.१.११ कानूनी शासनको संरक्षण,

१.६.१.१२ संयुक्त राष्ट्र संघको वडापत्र र पञ्चशीलका सिद्धान्तमा आधारित परराष्ट्र नीति ।

१.६.२ रणनीतिक हित सरोकारका विषयहरु

१.६.२.१ विशिष्ट सरोकारका विषयहरुको रक्षाका लागि उपयुक्त रणनीति र कार्यनीतिको अवलम्वन,

१.६.२.२ सामाजिक विकास, समृद्धि, सद्भाव र सामञ्जस्यता तथा सहिष्णु नागरिक समाज,

१.६.२.३ राष्ट्रिय क्षमता अभिवृद्धि,

१.६.२.४ नागरिकको जीवनस्तरमा अभिवृद्धि,

१.६.२.५ सुशासन र सार्वजनिक प्रशासनको प्रभावकारिता,

१.६.२.६ प्रदेश र स्थानीय निकाय तहमा रहेको आर्थिक र सामाजिक असन्तुलनको न्यूनीकरण,

१.६.२.७ विज्ञान र प्रविधिको विकास र प्रयोग,

१.६.२.८ आर्थिक समृद्धिको लागि उपयुक्त सुरक्षा प्रणाली,

१.६.२.९ संगठित अपराध र अवैध आप्रवासनको नियन्त्रण,

१.६.२.१० प्राकृतिक विपद् एवं औद्योगिक दुर्घटनाको रोकथाम एवं न्यूनीकरण,

१.६.२.११ गैरकानूनी गतिविधिको निरोध र आधारको अन्त्य,

१.६.२.१२ आतङ्कवाद र विखण्डनबादको निरोध र नियन्त्रण,

१.६.२.१३ अवैध हातहतियार र विष्फोटक पदार्थको प्रयोगमा नियन्त्रण, र

१.६.२.१४ अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय सहयोगको अभिवृद्धि ।

१.७ राष्ट्रिय सुरक्षामा प्रभाव पार्ने तत्वहरु

१.७.१ भौगोलिक अवस्थिति र खुल्ला सीमाना,

१.७.२ राज्य प्रणालीमा रुपान्तरण,

१.७.३ राजनीतिक अस्थिरता,

१.७.४ धार्मिक, भौगोलिक तथा जातीय विषयहरु,

१.७.५ आर्थिक विकास र अनुशासनको स्तर,

१.७.६ तत्कालीन, अल्पकालीन, दीर्घकालीन तथा स्थायी प्रकृतिका राष्ट्रिय हितका विषयहरु,

१.७.७ विखण्डनवादी वा पृथकतावादी समूहको गतिविधि र सक्रियता,

१.७.८ छिमेकी तथा अन्य राष्ट्रहरुको सरोकार र चासो,

१.७.९ राष्ट्रिय, क्षेत्रीय, स्थानीय स्तरका आन्तरिक सुरक्षा सम्बन्धी विषयहरु,

१.७.१० विज्ञान प्रविधि र आधुनिक उपकरणको दुरुपयोग, र

१.७.११ विश्वव्यापी, क्षेत्रीय तथा उपक्षेत्रीय र सुरक्षा सम्बन्धी विषयहरु ।

१.८ राष्ट्रिय सुरक्षालाई सुनिश्चित गर्ने स्रोत तथा उपायहरु

१.८.१ राष्ट्रिय सुरक्षालाई सुनिश्चित गर्ने स्रोत

१.८.१.१ नेपाली जनता तथा तिनको संगठित शक्ति,

१.८.१.२ नेपाल राज्यको सुरक्षा संयन्त्र र शासकीय संरचना,

१.८.१.३ राष्ट्रिय आवश्यकता अनुरूप उपयोग भएका नेपालका प्राकृतिक स्रोतहरु,

१.८.१.४ प्रवासी नेपालीहरूले राष्ट्रिय हितमा गर्ने योगदान, र

१.८.१.५ नेपालको हितमा परिचालित वैदेशिक सहयोग ।

१.८.२ राष्ट्रिय सुरक्षालाई सुनिश्चित गर्ने उपायहरु

१.८.२.१ नेपालको संविधानको प्रभावकारी कार्यान्वयन र पालना,

१.८.२.२ राष्ट्रिय साधन स्रोतको समुचित उपयोग र परिचालन

१.८.२.३ सुरक्षा निकायहरुको व्यावसायीकरण र आधुनिकीकरण,

१.८.२.४ राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक, कूटनीतिक, न्यायिक, सञ्चार तथा सैनिक/ सुरक्षा उपायको अवलम्वनद्वारा शान्तिसुरक्षाको प्रत्याभूति,

१.८.२.५ नागरिक कर्तव्यको बोध र परिपालना,

१.८.२.६ विश्वसनीय सूचनाको सही मूल्याङ्कन र निरुपणको आधारमा स्थितिको पूर्व जानकारी तथा प्रतिकारात्मक उपाय अवलम्वन गर्नसक्ने प्रणालीको विकास,

१.८.२.७ सुदृढ यातायात प्रणालीको विकास,

१.८.२.८ सीमा सुरक्षा र व्यवस्थापन, र

१.८.२.९ कुटनीतिक सम्बन्धको प्रभावकारी संचालनद्वारा द्विपक्षीय र बहुपक्षीय सम्बन्ध र सहयोग बृद्धि गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय समर्थन र सहयोगको अभिबृद्धि ।

१.९ राष्ट्रिय सुरक्षामा खतरा र चुनौतीहरु

१.९.१ राजनीतिक चुनौती र खतरा

१.९.१.१ शासकीय स्वरूप रूपान्तरण र संक्रमणकाल

१.९.१.२ राजनीतिक अस्थिरता र विभाजन

१.९.१.३ ध्रुबिकरण

१.९.१.४ गैरसंवैधानिक गतिविधि, र

१.९.१.५ अवाञ्छित वाह्य प्रभाव ।

१.९.२ कानून व्यवस्था सम्बद्ध चुनौती र खतरा

१.९.२.१ अपराधको राजनीतिकरण र राजनीतिको अपराधीकरण गर्ने प्रवृत्ति,

१.९.२.२ कानूनको शासन र सँस्कृतिको विकासमा अवरोध,

१.९.२.३ कानून उल्लंघन गर्ने प्रबृत्ति र दण्डहीनता,

१.९.२.४ अपराधमा आधुनिक प्रविधिको दुरुपयोग,

१.९.२.५ हिंसा र सशस्त्र अपराधमा वृद्धि,

१.९.२.६ संगठित अपराधमा वृद्धि,

१.९.२.७ लागू पदार्थको अवैध ओसार पसार,

१.९.२.८ हतियार र विष्फोटक पदार्थको अवैध पैठारी,

१.९.२.९ समुदायमा बढ्दो हिंसा,

१.९.२.१० लुटपाट, अपहरण, सफेदपोश अपराध र साइवर अपराध,

१.९.२.११ भ्रष्टाचार,

१.९.२.१२ मानव वेचविखन, र

१.९.२.१३ संकीर्ण साम्प्रदायिकता र क्षेत्रीयता ।

१.९.३ सामाजिक–आर्थिक चुनौती र खतरा

१.९.३.१ कमजोर अथर्तन्त्र र परनिर्भरता,

१.९.३.२ अशिक्षा, बढ्दो वेरोजगारी र गरीवी,

१.९.३.३ स्वदेशी उत्पादनको न्यूनता,

१.९.३.४ आर्थिक असमानता,

१.९.३.५ जनसंख्या वृद्धि तथा अव्यवस्थित बसाई सराई,

१.९.३.६ राष्ट्रिय स्रोत र साधनको बाँडफाँड तथा उपभोग र उपयोगमा राष्ट्रिय हितप्रतिको उदासिनता,

१.९.३.७ आर्थिक अपराध र राजस्व चुहावट, बाह्य आर्थिक संकट र विकृतिको प्रभाव,

१.९.३.८ लगानीमा प्रतिकूल प्रभाव पार्ने असुरक्षित वातावरण,

१.९.३.९ औद्योगिक अशान्ति,

१.९.३.१० नागरिक अधिकारको दुरुपयोग,

१.९.३.११ विभिन्न वर्ग, क्षेत्र, जाति र समुदायबीचको द्वन्द्व र सामाजिक सद्भावमा प्रतिकूल असर पार्ने क्रियाकलाप,

१.९.३.१२ सामाजिक र नैतिक मूल्यप्रतिको उदासिनता,

१.९.३.१३ विपन्न समुदाय र क्षेत्रको लागि आवश्यक सहयोग र स्रोतको न्यूनता,

१.९.३.१४ एच.आई.भी.एड्स, महामारी र अन्य संक्रामक रोगहरुको बृद्धि,

१.९.३.१५ संकीर्ण जातीय र क्षेत्रीय प्रवृत्ति र क्रियाकलाप, र

१.९.३.१६ धार्मिक अतिवादको प्रभाव ।

१.९.४ विपद् र प्राकृतिक स्रोतको क्षति सम्बद्ध चुनौति र खतरा

१.९.४.१ अव्यवस्थित बसोबास, बन विनाश, प्रदूषण जस्ता मानव सिर्जित समस्याबाट उत्पन्न विपद्,

१.९.४.२ भूकम्प, भूक्षय, बाढी, पैह्रो र डुबान जस्ता प्राकृतिक विपद्,

१.९.४.३ प्राकृतिक स्रोतको अव्यवस्थित र अनियमित दोहन,

१.९.४.४ जलवायु र पर्यावरणीय ह्रास, र

१.९.४.५ रासायनिक, विकिरण र प्रविधिजन्य विपद् ।

१.९.५ अतिवादका कारण उत्पन्न हुने चुनौती र खतरा

१.९.५.१ अराजकता, असुरक्षा, आतंक र अन्योलको कारण समाजमा सृजित त्राश,

१.९.५.२ अवैध हातहतियार, बिष्फोटक पदार्थ र लागू पदार्थको ओसार पसारमा आतङ्कवादीको सम्भावित संलग्नता,

१.९.५.३ पर्यटन, लगानी र वैदेशिक मुद्रा आर्जनका क्षेत्रमा अवाञ्छित र गैरकानूनी क्रियाकलाप,

१.९.५.४ वाह्य घुसपैठ र चलखेल,

१.९.५.५ अन्तरदेशीय र अन्तरसीमा अपराध,

१.९.५.६ विभिन्न प्रकारका अतिवाद र त्यसबाट उत्पन्न अराजकता, र

१.९.५.७ मुद्रा अपचलन र तस्करी जस्ता क्रियाकलापमा अतिवादीहरूको संलग्नता ।

१.९.६ बाह्य चुनौति र खतरा

१.९.६.१ खुला अन्तर्राष्ट्रिय सीमाना,

१.९.६.२ सीमा अतिक्रमण

१.९.६.३ ईन्धन र उर्जा संकट,

१.९.६.४ क्षेत्रीय सुरक्षा वातावरण,

१.९.६.५ प्रतिद्वन्द्वात्मक/प्रतिस्पर्धात्मक अन्तर्राष्ट्रिय सुरक्षा वातावरण (राष्ट्रिय हितहरुको समायोजन, हित वा स्वार्थहरुबीचको अन्तरसंघर्ष र सामरिक प्रतिस्पर्धा) ,

१.९.६.६ राजनीतिक अस्थिरता, र

१.९.६.७ बाह्य हस्तक्षेप ।

१.९.७ चुनौती र खतराको सामनाका लागि सुदृढ र क्षमतायुक्त राज्य संयन्त्र

उपर्युक्त चुनौती र समस्यालाई सम्बोधन गर्ने गरी राज्यका संयन्त्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने । यस अन्तर्गत निम्नलिखित कार्यहरु पर्छन् -

१.९.७.१ संविधान र कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन र यसका लागि राज्यका सम्वन्धित अंग र निकायहरुको सुदृढीकरण,

१.९.७.२ विदेशीहरुको नेपालभित्र प्रवेश र वहिर्गमन नियमन,

१.९.७.३ नेपालको हवाई र स्थल क्षेत्रको सुरक्षा सुदृढीकरण, अनुगमन र नियमन,

१.९.७.४ सुशासन र प्रभावकारी प्रशासन प्रणालीको विकास,

१.९.७.५ अपराध रोकथाम र नियन्त्रण,

१.९.७.६ भ्रष्टाचार नियन्त्रण,

१.९.७.७ संगठित अपराध सञ्जालको निरोध र नियन्त्रण,

१.९.७.८ सूचनामा पहुँच, सूचना संकलन, विश्लेषण र उपयोगमा प्रभावकारिता,

१.९.७.९ विपद्जन्य जोखिमको सम्बोधन र विपद् व्यवस्थापन,

१.९.७.१० सुदृढ र स्वस्थ अर्थतन्त्रको निर्माण, र

१.९.७.११ अपराधीकरण विरुद्ध जुझ्ने सामर्थ्यको विकास ।

माथि उल्लेखित कुराहरूको आधारमा राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिका उद्देश्य, लक्ष्य, प्राथमिकता, रणनीति र कार्यनीति निर्धारण गरिएकोछ ।

भाग–२

राष्ट्रिय सुरक्षा नीति

२.१ राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको बृहत्तर सोच र परिकल्पना

स्वतन्त्र, सार्वभौमिकता, स्वाधीन, अखण्ड, स्वाभिमानी, सबल, समृद्ध, शान्त, आत्मनिर्भर र सुरक्षित संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपाल ।

२.२ राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिका मूलभूत उद्देश्यहरु

२.२.१ नेपालको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता, स्वाधीनता, भौगोलिक अखण्डता, राष्ट्रिय एकता, स्वाधीनता, स्वाभिमान, हित र स्वार्थको रक्षा गर्ने,

२.२.२ नेपाली जनता, नेपालको सीमा, भूमि, जल, अर्थतन्त्र, प्राकृतिक र साँस्कृतिक सम्पदा र पर्यावरणको सुरक्षा गर्ने,

२.२.३ मानव अधिकारको संरक्षण र संबर्धन गर्ने,

२.२.४ संयुक्त राष्ट्र संघको वडापत्र, असंलग्नता र पञ्चशीलका सिद्धान्तका आधारमा स्वतन्त्र परराष्ट्र नीति सञ्चालन गर्दै नेपालको हितमा बाह्य सम्वन्धको विकास गर्ने एवं विश्व शान्ति स्थापनामा योगदान गर्ने,

२.२.५ नेपाली जनताको सर्वोत्तम हित अनुकुल आर्थिक समृद्धि, भौतिक सुरक्षा तथा सर्वाङ्गिण विकासका लागि राष्ट्रिय सुरक्षा प्रणालीको विकास र सुरक्षित वातावरणको प्रत्याभूति दिने र नेपाललाई समृद्ध र समुन्नत बनाउने ।

२.२.६ अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि र सम्झौताहरुको राष्ट्रियहित अनुकुल समुचित प्रयोग गर्ने ।

२.३ राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको मूल लक्ष्य

माथि प्रकरण २.२ मा उल्लेखित उद्देश्य प्राप्ति तथा नेपालका राष्ट्रिय हितहरुको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्दै राज्य विरुद्ध आउने सम्पूर्ण आन्तरिक तथा वाह्य चुनौतीहरुको सामना गर्न राष्ट्रशक्तिका सबै स्रोत र संयन्त्रहरुलाई समन्वयात्मक रुपबाट परिचालन गरी शान्तिपूर्ण, सुरक्षित र सुस्थिर वातावरणमा संविधानद्वारा प्रत्याभूत अवसर र स्वतन्त्रताको स्वाभिमानपूर्वक उपभोग गर्नसक्ने एवं राष्ट्रिय संमृद्धि हासिल गर्ने वातावरणको निर्माण गर्नु राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको मूल लक्ष्य हो ।

२.४. राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिका प्राथमिकताहरु

२.४.१. नेपालको राष्ट्रियता र हितको सुरक्षा

नेपालको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता, राष्ट्रिय एकता, स्वाधीनता र स्वाभिमानको रक्षा तथा राष्ट्रिय सीमाको सुरक्षालाई सुनिश्चित गर्दै नेपालको राष्ट्रियता र हितको सुरक्षा गर्ने ।

२.४.२ जनताको सुरक्षा

जनताको जिउ, धनको सुरक्षा, स्वास्थ्य तथा तिनका भावी पुस्ताको परिपोषण, संरक्षण र समृद्धिको अवस्था सुनिश्चित गर्ने ।

२.४.३ नागरिक हक तथा स्वतन्त्रताको सुरक्षा

देशको प्रत्येक नागरिकले शारीरिक तथा मानसिक क्षमता प्रयोग गरेर आफ्नो, समाजको र मुलुकको हितका लागि तथा मानव अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय दायित्व निर्वाह गर्न समेत सक्षम हुने गरी स्वतन्त्रतापूर्वक मौलिक अधिकारको प्रयोग र कर्तव्यको पालना गर्नसक्ने वातावरण सुनिश्चित गर्ने ।

२.४.४ आर्थिक सुरक्षा

नागरिकको आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति तथा आर्थिक स्वतन्त्रताको रक्षा गर्दै देशको आर्थिक अवस्थालाई क्रमिक रुपमा प्रगतितर्फ उन्मुख गराई स्रोतहरुको समुचित र दिगो परिचालनद्वारा उच्च आर्थिक बृद्धिदर र आर्थिक उपलब्धिको न्यायोचित वितरणलाई सुनिश्चित गर्ने ।

२.४.५ राज्य व्यवस्थाको सुरक्षा

नेपाल राज्यको क्रियाकलाप तथा यसको सामाजिक–आर्थिक संरचना तथा संविधान प्रदत्त मौलिक हक, मानव अधिकार तथा स्वतन्त्रतालाई सुनिश्चित गर्ने ।

२.४.६ विज्ञान, प्रविधि र सूचनाको सुरक्षा

देशको वैज्ञानिक सम्भाव्यता तथा वौद्धिक प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतालाई बढाउन प्रविधि, सूचना तथा अनुसन्धानको उपयोग गर्ने वातावरण सुनिश्चित गर्ने । देशको आन्तरिक र वाह्य परिस्थितिबारे वस्तुपरक रुपमा जानकारी प्राप्त गर्न, विश्लेषण गर्न, निर्णय प्रक्रिया प्रभावकारी बनाउन र सूचनामा सहज प्रभावकारी पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

२.४.७ संस्कृति तथा जीवनपद्धतिको सुरक्षा

नेपाल राष्ट्र तथा राज्यको अस्तित्व, स्वतन्त्र निर्णय तथा विकास, राष्ट्रिय भाषा तथा राष्ट्रभाषा, इतिहास, संस्कृति, चालचलन तथा रीतिरिवाजको संरक्षणलाई सुनिश्चित गर्ने ।

२.४.८ राष्ट्रिय स्रोत तथा पर्यावरणीय सुरक्षा

पर्यावरणीय तथा जलवायु परिवर्तनको अनुकुलन र प्राकृतिक स्रोतको उचित प्रयोग तथा संरक्षण गरी मानव परिवेश तथा अर्थतन्त्रमा नकारात्मक असर पर्न नदिने अवस्था सुनिश्चित गर्ने ।

२.५ नीतिहरु

राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिका मूलभूत उद्देश्यहरु र लक्ष्य प्राप्तिका निमित्त देहायका नीतिहरु अवलम्वन गरिनेछन् :

२.५.१ संघीय राज्य व्यवस्थाको माध्यमबाट प्रादेशिक तथा स्थानीय तहसम्म शक्तिको विकेन्द्रीकरण गर्ने,

२.५.२ नेपालको सामरिक क्षमता वृद्धि गर्ने र राष्ट्रिय सम्पत्तिको सुरक्षा गर्ने,

२.५.३ शान्ति सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्दै न्यायमा सरल र शीघ्र पहुँच स्थापित गर्ने,

२.५.४ राष्ट्रिय सद्भाव र सहिष्णुता अभिवृद्धि गर्ने,

२.५.५ सुदृढ अर्थतन्त्रको विकास र लगानीकर्ताको विश्वास अभिवृद्धि गर्ने,

२.५.६ कुनै पनि प्रकारको हिंसात्मक तथा सशस्त्र गतिविधि र आतंकवादलाई निस्तेज गर्ने,

२.५.७ पृथकतावादको वीजारोपण हुन नदिने,

२.५.८ लागू पदार्थ ओसारपसार, संगठित अपराध, मानव वेचविखन तथा अवैध आप्रवासनलाई नियन्त्रण गर्ने,

२.५.९ राष्ट्रिय सम्पदा र प्राकृतिक स्रोतहरुको संरक्षण गर्दै राष्ट्रिय हितमा उपयोग गर्ने,

२.५.१० गरिवी न्यूनीकरणका उपायहरुको अवलम्वनमा टेवा पुऱ्याउने,

२.५.११ भ्रष्टाचार नियन्त्रण र सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि जवाफदेहीता अभिवृद्धि गर्ने,

२.५.१२ अवैध हातहतियार नियन्त्रण गर्ने,

२.५.१३ धार्मिक, साँस्कृतिक, भाषिक, जातीय र साम्प्रदायिक सद्भाव कायम **राख्न** उपयुक्त वातावरण निर्माण गर्दै राष्ट्रिय पहिचानलाई बलियो वनाउने,

२.५.१४ कानूनी शासन र कानून कार्यान्वयनलाई सुदृढ गर्ने,

२.५.१५ सुरक्षा व्यवस्थापनमा जनताको साझेदारी अभिवृद्धि गर्ने,

२.५.१६ विपद् व्यवस्थापन कार्यलाई समन्वयात्मक रुपमा प्रभावकारी र सुदृढ बनाउने,

२.५.१७ राष्ट्रिय सुरक्षा संस्कारको विकास गर्ने,

२.५.१८ सामाजिक पद्धति र राज्य व्यवस्थाको रक्षा गर्ने,

२.५.१९ नागरिक हक तथा स्वतन्त्रताको रक्षा गर्ने,

२.५.२० उद्योग व्यवसायको सुरक्षामा टेवा पुर्‍याउने,

२.५.२१ विज्ञान तथा प्रविधिको रक्षा र विकास गर्ने,

२.५.२२ राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको अवधारणा अनुसार बैदेशिक मामिला सम्बन्धी कार्यहरु गर्ने,

२.५.२३ अन्तर्राष्ट्रिय कानून, प्रोटोकल, सन्धिसम्झौता र कानूनी प्रावधानहरुका माध्यमबाट राष्ट्रिय हित र स्वार्थको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने, र

२.५.२४ विश्वशान्ति कायम राख्ने प्रयासका लागि साझेदारीमा अभिवृद्धि गर्ने ।

२.६ मूल रणनीति

राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको उद्देश्य, मूल लक्ष्य र नीतिहरुको कार्यान्वयनका लागि देहायका रणनीति अवलम्वन गरिनेछ :

२.६.१ राष्ट्रिय सुरक्षाको विषयलाई हरेक नागरिकको सरोकारको विषय बनाउदै सुरक्षा नीतिको कार्यान्वयनसंग सम्बन्धित सवै क्षेत्रको प्रभावकारीता र क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने,

२.६.२ अव्यवस्था, असुरक्षा, भ्रष्टाचार तथा अपराधिक कार्यप्रति असहमति र विरोधको संस्कृति विकास गर्ने,

२.६.३ राज्यको सुरक्षा नीतिको कार्यान्वयनमा स्थानीय, क्षेत्रीय र अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग र साझेदारी प्राप्त गर्ने प्रकृया विकास गर्ने,

२.६.४ सुरक्षा नीतिको कार्यान्वयनमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहवीच सुमधुर सम्बन्ध कायम राख्दै सुरक्षा निकायको संरचना, संयन्त्र र आन्तरिक प्रशासनिक प्रणालीमा परिवर्तन, परिमार्जन गरी संगठनात्मक क्षमताको अभिबृद्धि गर्ने,

२.६.५ दिगो शान्ति र स्थायित्वका लागि 'पहिले आन्तरिक, त्यसपछि वाह्य' भन्ने अवधारणा अनुरुप देशको सर्वोपरी हितलाई केन्द्रविन्दुमा राखी मुलुक भित्रका क्रियाकलापलाई प्राथमिकतामा राखेर अध्ययन र विश्लेषण गरी निम्नलिखित कार्य गर्ने:

२.६.५.१ खतरा र जोखिम बढाउन सक्ने संवेदनशील पक्ष/क्षेत्रलाई विशेष रुपमा ध्यान दिदै गहन विश्लेषणका आधारमा खतरा र जोखिम न्यून गर्ने,

२.६.५.२ विश्वसनीय र भरपर्दो सुरक्षा क्षमताको निर्माणका लागि :

२.६.५.२.१ खतरा र जोखिम मूल्याङ्कनका आधारमा सुरक्षा निकायको संगठनात्मक क्षमता निर्माण गर्ने,

२.६.५.२.२ जनशक्ति विकासलाई प्राथमिकता दिई राज्य संचालनका संयन्त्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

२.६.५.३ कार्यान्वयन क्षमता वढाई देहायका क्षेत्रको विकास गर्न जोड दिने:

२.६.५.३.१ राष्ट्रिय सहमति निर्माण गर्ने,

२.६.५.३.२ पेशागत विशिष्टतामा अभिवृद्धि गर्ने, र

२.६.५.३.३ कार्यान्वयनमा सरोकारवालाहरुलाई जिम्मेवारी दिई संलग्न गराउने र समन्वय स्थापित गर्ने ।

२.६.५.४ हिंसा र आतङ्कवाद निरोध तथा नियन्त्रणको कार्यलाई बहुपक्षीय सरोकारको विषय बनाई सामूहिक क्रियाशीलता बढाउने,

२.६.५.५ आमसंहारकारी हतियारको प्रयोगबाट उत्पन्न हुने खतरालाई रोक्ने,

२.६.५.६ भावी चुनौती र अवसर वहन गर्नसक्ने गरी सुरक्षा संयन्त्रलाई रुपान्तरण गर्ने र त्यसका लागि सुरक्षाकर्मीको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, र

२.६.५.७ क्षेत्रीय, वर्गीय, जातीय द्वन्द्व र संघर्षलाई निस्तेज पार्ने र यसका लागि आवश्यक जनमत तयार पार्ने ।

२.६.६ शान्तिको सिर्जना गर्ने

२.६.६.१ खुला बजार र व्यापार प्रणालीका माध्यमबाट वृहत् आर्थिक वृद्धिको वातावरण सिर्जना गर्ने,

२.६.६.२ लोकतान्त्रिक संरचना र संस्कृतिको विकास गर्ने,

२.६.६.३ सबै सरोकारवालाहरुसँग सहकार्य, सहयोग, सहमति र समन्वय स्थापित गर्ने, र

२.६.६.४ द्वन्द्वका कारण उत्पन्न हुनसक्ने हिंसात्मक गतिविधिको पूर्वानुमान गरी त्यसको निरोधका लागि आवश्यक उपाय अवलम्बन गर्ने ।

२.६.७ दिगो शान्ति स्थापनामा जनताको स्वामित्व स्थापित गर्ने

२.६.७.१ सुरक्षा व्यवस्थापन तथा विस्तारमा जनता र समुदायको सक्रिय समर्थन प्राप्त गर्ने,

२.६.७.२ मानवीय प्रतिष्ठा र स्वाभिमान अभिवृद्धिका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, र

२.६.७.३ शान्तिलाई संस्थागत रुपमा विस्तार गर्ने अभियानमा जनताको सहभागिता बृद्धि गर्दै जाने ।

२.६.८ आर्थिक समृद्धि र राजनीतिक स्थायित्वको सिर्जना गर्ने

२.६.८.१ देशको समग्र आर्थिक विकास र समृद्धिका लागि राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोतहरूको अधिकतम उपयोग गर्ने,

२.६.८.२ राष्ट्रिय विकासमा जनशक्तिको अत्याधिक उपयोग र परिचालन गर्ने, र

२.६.८.३ नेपालको संविधानलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्दै देशमा राजनीतिक स्थायित्व कायम गर्ने ।

२.७ राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिका रणनीतिक लक्ष्यहरु

राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको उद्देश्य, मूलभूत लक्ष्य र नीतिको कार्यान्वयनका लागि प्रकरण २.५ मा उल्लिखित नीतिका अधीनमा रही अवलम्वन गरिने रणनीतिक लक्ष्य देहाय बमोजिम छ :

२.७.१ नेपाली जनता र नेपालको स्वाधीनता र सार्वभौमिकता एवं राष्ट्रिय अखण्डताको रक्षा गर्दै समृद्ध नेपालको निर्माण गर्ने,

२.७.२ नेपालको स्थल, जल तथा हवाई क्षेत्रको सुरक्षा गर्ने,

२.७.३ संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रलाई सबल तुल्याउने,

२.७.४ संगठित अपराधको सञ्जाललाई निस्तेज गर्दै हिंसात्मक अपराध नियन्त्रण गर्ने,

२.७.५ कानूनको शासन प्रति सम्मान प्रबर्द्धन तथा न्यायपूर्ण शासकीय प्रणालीको विकास गर्ने,

२.७.६ हिंसा र आतङ्कवादको समस्याबाट नेपाललाई मुक्त राखी सुरक्षाको प्रत्याभूति दिने,

२.७.७ क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सुरक्षामा नेपालको योगदान अभिवृद्धि गर्दै जाने,

२.७.८ अर्थतन्त्रको विकास र सामाजिक/सार्वजनिक सेवाको प्रभावकारी प्रवाहका लागि वातावरण निर्माण गर्ने,

२.७.९ प्राकृतिक साधन स्रोतको संरक्षण र पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गर्ने तथा विपद् र जोखिम न्यून गर्ने,

२.७.१० सूचना प्रणालीको विकास र सुरक्षा संयन्त्रको प्रभावकारी परिचालनका लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने र सूचना सुरक्षाको प्रत्याभूति दिने,

२.७.११ सुरक्षा व्यवस्थापनमा जनसहयोग अभिवृद्धि गर्ने र सुरक्षा संयन्त्रको कार्य सम्पादन प्रणालीलाई समयानुकूल बनाउने र व्यवस्थित गर्ने,

२.७.१२ राष्ट्रिय सुरक्षा र सरोकारका विषयमा राष्ट्रिय सहमतिको विकास गर्ने,

२.७.१३ अधिकारको विकेन्द्रीकरण र जवाफदेहीताको विकास गर्ने,

२.७.१४ नेपालको राज्य व्यवस्था तथा यसको सामाजिक–आर्थिक संरचनाको रक्षा गर्ने,

२.७.१५ नागरिक हक तथा स्वतन्त्रताको रक्षा गर्ने,

२.७.१६ राष्ट्रको वैज्ञानिक सम्भाव्यता तथा वौद्धिक प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतालाई बढाउन प्रविधि, सूचना तथा अनुसन्धानको बढी उपयोग गर्ने वातावरण निर्माण गर्ने र विज्ञान तथा प्रविधिको विकास गर्ने,

२.७.१७ नेपाल राष्ट्र र यसको विकास तथा नेपाली जनताको सँस्कृति तथा जीवनपद्धतिको रक्षा गर्ने,

२.७.१८ नेपाली जनताको जीवन र स्वास्थ्यको रक्षा गर्दै भावी पुस्ताको परिपोषण, संरक्षण र दिगो विकास सुनिश्चित गर्ने, र

२.७.१९ गैरकानूनी सशस्त्र गतिविधि हुनसक्ने बातावरण सृजना हुन नदिने ।

२.८ राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिका कार्यनीतिहरु

२.८.१ रणनीतिक लक्ष्य

नेपाली जनता र नेपालको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता, स्वाधीनता र स्वाभिमानको रक्षा गर्दै सबल र समृद्ध नेपालको निर्माण गर्ने ।

२.८.१.१ कार्यनीतिहरु

२.८.१.१.१ सुरक्षा संयन्त्रको क्षमता वृद्धि र परिचालनद्वारा नेपाली जनता र नेपालको रक्षा गर्ने,

२.८.१.१.२ नेपाली सेना तथा सुरक्षा निकायहरुको क्षमता विकास गर्ने र उपयुक्त प्रतिरक्षा कार्यनीति तर्जुमा गर्ने ।

२.८.१.१.३ मानवीय सुरक्षालाई प्राथमिकता दिने र नेपाली जनतालाई त्राश र अभावबाट मुक्तिको प्रत्याभूति दिने ।

२.८.१.१.४ सबल र समृद्ध नेपाल निर्माणको अभियानलाई एकीकृत र समन्वयात्मक रुपमा अघि बढाउने,

२.८.१.१.५ सामाजिक, साँस्कृतिक, धार्मिक, जातीय, क्षेत्रीय र वर्गीय सद्भावलाई बिथोलिन नदिई सह–अस्तित्व र सामञ्जस्यता कायम गर्ने,

२.८.१.१.६ उग्र र विखण्डनवादी प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित र नियन्त्रण गर्दै नेपालको सार्वभौमिकता र अखण्डतालाई वहस र सम्झौताको विषय हुन नदिने,

२.८.१.१.७ नेपालको सीमाभित्र हुनसक्ने आतङ्कवाद तथा संगठित अपराधको प्रवेशलाई नियन्त्रण र निस्तेज गर्ने,

२.८.१.१.८ कुनै पनि देशसँग समसामयिक अन्तर्राष्ट्रिय कानून र सिद्धान्त बमोजिम सम्बन्ध कायम गर्ने र अरुबाट पनि सोही अनुसार व्यवहार हुने स्थिति सिर्जना गर्ने,

२.८.१.१.९ क्षेत्रीय सामरिक स्थायित्व तथा सुरक्षा बलियो बनाउने कार्यमा योगदान गर्ने,

२.८.१.१.१० नेपालको भूमि अन्य मुलुक विरुद्ध प्रयोग हुन नदिने,

२.८.१.१.११ अन्तर्राष्ट्रिय स्थितिको वस्तुगत विश्लेषण गर्ने र नेपालको सरोकार रहने अन्तर्राष्ट्रिय विषयहरुमा राज्यको दृष्टिकोण प्रस्तुत गर्ने, र

२.८.१.१.१२ नेपाललाई वाह्य हस्तक्षेप र आक्रमण वा आन्तरिक विद्रोहबाट सुरक्षित राख्न विभिन्न मित्रराष्ट्र लगायत अन्तराष्ट्रिय संघ संस्थाहरुसँग सुरक्षाका सन्दर्भमा सहयोगी सम्बन्ध कायम गर्ने ।

२.८.२ रणनीतिक लक्ष्य

संगठित अपराधको सञ्जाल निस्तेज पार्ने र नियन्त्रण गर्ने ।

२.८.२.१ कार्यनीतिहरु

२.८.२.१.१ सुधार र आधुनिकीकरणका माध्यमबाट सुरक्षा अंगहरुको संरचना र सूचना संकलन संयन्त्रको विस्तार र विशिष्टीकरण गर्ने एवं सामुदायिक प्रहरी सेवाको विस्तार गर्दै जाने र उच्चस्तरमा प्रभावकारी प्रहरी शक्तिको विकास गर्ने,

२.८.२.१.२ रणनीतिक दूरदृष्टि सहितको साधनयुक्त तथा प्रभावकारी सूचना प्रणाली विकास गर्ने,

२.८.२.१.३ समुदायमा शान्तिपूर्ण सहअस्तित्व, नागरिक उत्तरदायित्व र सामाजिक रुपान्तरणको प्रबर्द्धन गर्ने क्षमताको विकास गर्ने,

२.८.२.१.४ सवै तहमा हुने भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि सुरक्षा निकायमा अनुगमनको दिगो प्रणाली विकास गर्ने,

२.८.२.१.५ हतियार तथा विष्फोटक पदार्थको व्यापार तथा उपयोग नियन्त्रणका लागि सीमा नियमन गर्ने,

२.८.२.१.६ निजी क्षेत्रका सुरक्षा कम्पनीको नियम तर्जुमा, नियमन र अनुगमन गर्ने,

२.८.२.१.७ समुदायमा सार्वजनिक सुरक्षा प्रबर्द्धन गर्न सार्वजनिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

२.८.२.१.८ अपहरण, लुटपाट र मानव वेचविखन, लागुऔषध लगायतका संगठित अपराध नियन्त्रणका लागि आवश्यक संयन्त्रको स्थापना, विकास र सुदृढिकरण गर्ने,

२.८.२.१.९ शान्ति र सुरक्षा स्थापना कार्यमा जनताको साझेदारी अभिवृद्धि गर्ने, र

२.८.२.१.१० राष्ट्रिय संरचना, सम्पदा, तथ्याङ्क र अभिलेख, वातावरण, व्यक्ति, व्यवसाय र सम्पत्तिको रक्षा गर्ने ।

२.८.३ रणनीतिक लक्ष्य

कानूनको शासन प्रति सम्मान प्रबर्द्धन तथा न्यायपूर्ण शासकीय प्रणालीको विकास गर्दै जाने ।

२.८.३.१ कार्यनीतिहरु

२.८.३.१.१ कानूनको शासन स्थापना र सार्वजनिक सुव्यवस्थाका लागि कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने,

२.८.३.१.२ गैरथुना दण्डप्रणालीको उपयोग बढाउन न्याय प्रणालीलाई तद्रुरुप सक्षम र सुदृढ बनाउने,

२.८.३.१.३ कानूनको शासनको अभिवृद्धि हुने गरी कानूनमा समय सापेक्ष परिमार्जन/सुधार गर्ने,

२.८.३.१.४ मुद्दाहरुको अनुसन्धान तथा अभियोजन प्रणालीलाई सुदृढ र वैज्ञानिक बनाउने,

२.८.३.१.५ जन विश्वासमा अभिवृद्धि हुने गरी प्रभावकारी, एकीकृत र सक्षम न्याय प्रणालीको विकास गर्ने,

२.८.३.१.६ युवाहरुलाई अपराध कार्यमा प्रवृत्त हुनबाट रोक्न विविध कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने,

२.८.३.१.७ विदेशी अपराधीहरुको निष्काशन प्रक्रिया र यस सम्बन्धी संयन्त्रलाई सुदृढ बनाउने,

२.८.३.१.८ पीडितलाई उपलब्ध गराउनुपर्ने सेवा सुविधामा परिमार्जन, साक्षीको सुरक्षा गर्ने र कानूनी सहायता कार्यक्रम संचालन गर्दै जाने,

२.८.३.१.९ विवाद समाधानका वैकल्पिक उपायहरुको पहिचान, स्थापना र प्रयोग गर्दै जाने,

२.८.३.१.१० प्रहरीको बन्दी कक्ष, सुधार गृह र कारागारहरुलाई मानवीय सेवा सुविधाहरु युक्त बनाउँदै जाने,

२.८.३.१.११ न्याय सेवा र सूचनामा नागरिकहरुको पहुँच बढाउन नागरिकहरुको अधिकार र कर्तव्य बारे जागरण अभियान सञ्चालन गर्ने,

२.८.३.१.१२ सबै क्षेत्रमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणका उपायहरुलाई प्रभावकारी रुपमा अवलम्वन गर्ने, र

२.८.३.१.१३ मानव अधिकारको पालना, संरक्षण र सम्बर्द्धनका लागि प्रशिक्षण र पैरवी आदिका माध्यमबाट जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने र यसको अनुगमन गर्ने ।

२.८.४ रणनीतिक लक्ष्य

हिंसा र आतङ्कको समस्याबाट नेपाललाई मुक्त राखी सुरक्षाको प्रत्याभूति दिने ।

२.८.४.१ कार्यनीतिहरु

२.८.४.१.१ हिंसात्मक र आतङ्कवादी क्रियाकलापको निरोध र नियन्त्रणका लागि सार्वजनिक सूचना प्रवाह लगायतका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने,

२.८.४.१.२ सीमा तथा अध्यागमनको प्रभावकारी नियमन, व्यवस्थापन र नियन्त्रण गर्ने र यस सम्बन्धमा जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने,

२.८.४.१.३ आतङ्कवादी घटना रोकथाम गर्न सूचना तथा सुरक्षा संयन्त्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

२.८.४.१.४ राष्ट्रिय आवश्यकता तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता परिपूर्ति हुने गरी हिंसा र आतङ्कवादी क्रियाकलाप नियन्त्रण गर्न कानूनमा समयसापेक्ष सुधार गर्ने,

२.८.४.१.५ नेपाली भूमिलाई मित्र राष्ट्रहरुको विरुद्धमा प्रयोग हुन नदिनका लागि सूचना र सुरक्षा व्यवस्था सुदृढ गर्दै अवाञ्छित गतिविधिहरु निस्तेज र नियन्त्रण गर्ने,

२.८.४.१.६ संगठित अपराध, आतङ्कवाद, लागू पदार्थ, सीमाक्षेत्र अपराध तथा सीमापार अपराध जस्ता क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय साझा समस्या समाधानमा योगदान गर्ने, र

२.८.४.१.७ संगठित अपराधको रोकथामका लागि स्थापित अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय संयन्त्रहरुसंग आवद्धता र सहकार्य गर्ने ।

२.८.५ रणनीतिक लक्ष्य

नेपालको स्थल, जल तथा हवाई क्षेत्रको सुरक्षा गर्ने ।

२.८.५.१ कार्यनीतिहरु

२.८.५.१.१ नेपालको स्थल, जल तथा हवाई क्षेत्रको उपयोगको अनुगमन संयन्त्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने र कानूनको कार्यान्वयन भरपर्दो बनाउने,

२.८.५.१.२ द्विपक्षीय तथा वहुपक्षीय सन्धि, सम्झौता र समझदारी गर्दा नेपालको सुरक्षा चासो र सरोकारलाई पहिलो प्राथमिकतामा **राख्ने,**

२.८.५.१.३ कुनै पनि सैन्य खतराको निराकरण र सामना गर्नसक्ने गरी नेपालको सैन्य क्षमताको सामरिक र सामयिक रुपमा वृद्धि गर्ने,

२.८.५.१.४ विद्रोह र अवैधानिक क्रियाकलाप हुन नपाउने गरी सूचना संयन्त्र प्रभावकारी बनाउने, सूचना सञ्जाल निर्माण गर्ने र कार्यान्वयन पक्ष एकीकृत, समन्वयात्मक र प्रभावकारी रुपमा सम्पादन गर्ने,

२.८.५.१.५ सम्बन्धित निकायहरुबीच समन्वय र सहयोगको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्ने,

२.८.५.१.६ नेपाल बाहिर जाने प्रस्थान विन्दु र नेपालभित्र प्रवेश हुने प्रवेश विन्दुहरुको नियमन, नियन्त्रण र व्यवस्थापन क्षमता वृद्धि गर्नुका साथै हवाइ मार्गमा आगमन र बहिर्गमनको व्यवस्थापन, सुरक्षा र अनुगमन प्रभावकारी र विश्वसनीय बनाउने,

२.८.५.१.७ सुरक्षा सरोकारका व्यक्तिहरु, निष्काशन गर्नुपर्ने व्यक्तिहरु, अपराधीहरु र आप्रवासीहरुको गतिविधिको अनुगमन गर्ने क्षमताको विकास गर्ने,

२.८.५.१.८ राष्ट्रिय सुरक्षामा आउने आपतकालीन स्थितिको व्यवस्थापन गर्न पूर्व तयारी योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने,

२.८.५.१.९ सीमा सुरक्षा व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाउन प्रविधियुक्त सुरक्षा जांच केन्द्र स्थापना गर्ने, र

२.८.५.१.१० राजमार्ग सुरक्षा व्यवस्था सम्बन्धी कार्यनीति बनाई लागू गर्ने ।

२.८.६ रणनीतिक लक्ष्य

संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रलाई सबल तुल्याउने ।

२.८.६.१ कार्यनीतिहरु

२.८.६.१.१ राज्यले प्रदान गर्ने सेवा सुविधाहरुमा आमजनताको सहज पहुंच स्थापित गर्ने,

२.८.६.१.२ निजामती तथा सुरक्षा निकायको सेवालाई शिष्टाचारयुक्त, जवाफदेही र जनता केन्द्रित बनाउने र यसका लागि आवश्यक प्रशिक्षण दिने,

२.८.६.१.३ शक्तिको दुरुपयोग हुननदिने तथा संवैधानिक प्रतिपक्ष र स्वतन्त्र प्रेस जस्ता लोकतान्त्रिक मान्यताको विकास गर्ने,

२.८.६.१.४ जनविश्वास अभिवृद्धिमा टेवा पुऱ्याउन एवं पारदर्शी र न्यायपूर्ण रुपमा कार्यसम्पादनका लागि ऐन, नियम र कार्यविधिमा समय सापेक्ष सुधार गर्ने । आवश्यकता अनुसार आचारसंहिता निर्माण गरी लागू गर्ने, र

२.८.६.१.५ पारदर्शी र निष्पक्ष सेवा प्रवाहका लागि समुदाय तहमा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

२.८.७ रणनीतिक लक्ष्य

सुदृढ सुरक्षा व्यवस्थाका लागि क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सुरक्षामा नेपालको योगदान अभिवृद्धि गर्दैजाने।

२.८.७.१ कार्यनीतिहरु

२.८.७.१.१ संयुक्त राष्ट्र संघका माध्यमबाट विश्व शान्ति अभियानमा सहभागी भई योगदान गर्ने,

२.८.७.१.२ नेपालले क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा व्यक्त गरेका प्रतिवद्धता अनुरुप कार्य गर्ने,

२.८.७.१.३ शान्ति र सुरक्षा सम्बन्धी क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय नीति निर्माण तथा विकासमा योगदान गर्न क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

२.८.७.१.४ क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सुरक्षामा सहयोग वृद्धि गर्दै जाने,

२.८.७.१.५ क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय तहमा सूचना समन्वय र साझेदारी अभिवृद्धि गर्ने,

२.८.७.१.६ क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सुरक्षा घटनाहरुलाई सम्बोधन र अनुगमन गर्नसक्ने गरी संयन्त्रहरुको क्षमता वृद्धि गर्ने,

२.८.७.१.७ क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सुरक्षा सहयोगको महत्व बोध हुने गरी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने,

२.८.७.१.८ आप्रवासी/शरणार्थी व्यवस्थापन क्षमता वृद्धि गर्ने, र

२.८.७.१.९ क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय तहमा द्वन्द्व रोकथाम, संकट व्यवस्थापन, शान्ति स्थापना तथा मानवीय सहयोगका कार्यहरुमा योगदान गर्ने र तद्रुरुप क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

२.८.८ रणनीतिक लक्ष्य

सुदृढ अर्थतन्त्रको विकास र सामाजिक/सार्वजनिक सेवाको प्रभावकारी प्रवाहका लागि वातावरण निर्माण र आर्थिक सुरक्षाको प्रत्याभूति ।

२.८.८.१ कार्यनीतिहरु

२.८.८.१.१ अर्थतन्त्र निर्भर रहने महत्वपूर्ण आर्थिक साधन र दायित्वहरुलाई दिगो र सुरक्षित बनाउन प्रभावकारी सुरक्षा संयन्त्र निर्माण गर्ने,

२.८.८.१.२ सामाजिक–आर्थिक क्षेत्रका समस्या सम्बोधन हुने गरी संगठन तथा कार्यक्रममा समन्वय स्थापित गर्न एकीकृत र वहुपक्षीय संयन्त्र निर्माण गर्ने,

२.८.८.१.३ राजश्व चुहावट, भ्रष्टाचार र आर्थिक अपराध नियन्त्रण गर्न, आर्थिक संकटको जोखिम न्यून गर्न तथा आर्थिक क्षेत्रको प्रबर्द्धन गर्न अनुगमन, नियमन तथा सुपरिवेक्षणको नीति निर्माण गर्ने र तद्रुरुप कानूनी व्यवस्था गर्ने,

२.८.८.१.४ विद्युतीय वित्तीय संरचनाको रक्षा र संरक्षणका लागि साइवर सञ्जाल निर्माण गर्ने,

२.८.८.१.५ सार्वजनिक तथा निजी सम्पत्ति र संरचनाको संरक्षण हुने गरी औद्योगिक द्वन्द्व न्यूनीकरण गर्ने र द्वन्द्व व्यवस्थापन संयन्त्रको विकास गर्ने,

२.८.८.१.६ लागू औषध दुरुपयोगको समस्यालाई प्रभावकारीरुपमा सम्बोधन गर्न रोकथाम, माग व्यवस्थापन नीति र कार्यक्रम वृद्धि गर्नसक्ने गरी क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

२.८.८.१.७ सामाजिक/सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई दिगो बनाउन तथा वातावरण सुरक्षित गर्न सुरक्षा सेवा क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने,

२.८.८.१.८ आर्थिक स्रोत र साधनलाई सामाजिक न्यायको सिद्धान्त तथा आर्थिक उपलब्धिको न्यायोचित वितरण सिद्धान्तको अधारमा उपयोग गर्ने र आर्थिक सुरक्षाको प्रत्याभूति दिने,

२.८.८.१.९ आर्थिक संरचनात्मक परिवर्तन, आर्थिक कुटनीतिमा आधारित वैदेशिक आर्थिक सम्बन्ध, वित्तिय बजेट तथा मौद्रिक नीति जस्ता क्षेत्रमा सामञ्जस्यपूर्ण नीति अवलम्वन गर्ने,

२.८.८.१.१० विभिन्न उत्पादनमूलक क्षेत्रहरुलाई सुरक्षा प्रदान गर्नसक्ने गरी सामरिक महत्वको क्षेत्रका रुपमा मान्यता प्रदान गर्ने,

२.८.८.१.११ वैदेशिक लगानीका क्षेत्रहरुको निर्धारण र प्राथमिकीकरण गरी लगानी नीतिलाई प्रोत्साहन गर्ने,

२.८.८.१.१२ विभिन्न मुलुकहरुसँग आर्थिक तथा व्यापारिक सम्बन्ध विकास गर्दा निम्न अवस्थाबाट सुरक्षित रहने :

२.८.८.१.१२.१ देशको अर्थतन्त्र र खास गरी सामरिक महत्वका क्षेत्रहरु कुनै एक देशबाट वा विभिन्न देशको समूहको प्रभाव र दवावमा रहने अवस्था, र

२.८.८.१.१२.२ देश नै विदेशीहरुका लागि कच्चा पदार्थको स्रोतस्थल बन्ने अवस्था ।

२.८.८.१.१३ विदेशबाट आयात गर्नुपर्ने सामरिक महत्वका कच्चा पदार्थ तथा उपकरणहरुको परिमाण र कुनैपनि देशबाट ल्याउनुपर्ने विशेषज्ञ तथा कामदारहरु नेपालको सुरक्षाका विषयमा दखल नहुने संख्यामा सीमित गर्ने,

२.८.८.१.१४ देशको मुख्य सामाजिक र आर्थिक शक्तिको रुपमा रहेको श्रमशक्तिलाई स्वदेशी वा विदेशी रोजगारका लागि सीपयुक्त जनशक्तिका रुपमा सहभागी गराउन विकास गर्ने । नेपालबाट विदेशमा जनशक्ति पठाउँदा सम्बन्धित व्यक्तिले पाउने आर्थिक लाभ निश्चित गर्ने र आर्जित विदेशी मुद्रा नेपालमा स्थानान्तरण प्रक्रिया सुलभ गराउने नीति बनाउने,

२.८.८.१.१५ आर्थिक अपराध तथा मुद्रा अपचलन जस्ता कार्यहरु रोकन पर्याप्त कानूनी व्यवस्था सहित आर्थिक गुप्तचरी सँस्था तथा अनुसन्धानलाई सशक्त बनाउने,

२.८.८.१.१६ नेपालको सामाजिक तथा आर्थिक विकासका निम्ति आर्थिक कूटनीति अवलम्वन गर्ने,

२.८.८.१.१७ स्थान विशेषको सापेक्षिक हिसावले अनाश्रित तथा एकीकृत रुपमा विकास गर्न आर्थिक क्षेत्रहरुको स्थापना गर्ने,

२.८.८.१.१८ विदेशी लगानीकर्ताहरुको आर्थिक लाभ वा स्वार्थको संरक्षण गर्दा तिनीहरुलाई प्रदान गरिने प्रोत्साहन तथा छुट, स्वदेशी लगानीकर्ता तथा उत्पादनकर्ताहरुले प्राप्त गर्ने छुट तथा आर्थिक अनुदानभन्दा बढी हुने परिस्थिति आउन नदिने र यस्तो व्यवस्थाको पालना भए नभएको नियमन तथा निगरानी गर्ने,

२.८.८.१.१९ जनशक्ति, जलस्रोत र पर्यटनलाई देशको आर्थिक मेरुदण्डका रुपमा उच्च प्राथमिकताका साथ विकास गर्ने,

२.८.८.१.२० कृषिको आधुनिकीकरण र व्यवसायिकरण गर्ने,

२.८.८.१.२१ देशमा भएका उर्जाका स्रोत लगायतका खनिज पदार्थहरुको अन्वेषण र उपयोग गर्ने, र

२.८.८.१.२२ भूपरिवेष्ठित मुलुकका हैसियतले समुन्द्री मार्गको उपयोग तथा सामुद्रिक प्राकृतिक स्रोतको प्रयोग सम्बन्धी अधिकार र दायित्वको लागि कार्य गर्ने ।

२.८.९ रणनीतिक लक्ष्य

प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण गर्ने र पर्यावरणीय सन्तुलन कायम राख्दै विपद्जन्य जोखिम न्यून गर्ने ।

२.८.९.१ कार्यनीतिहरु

२.८.९.१.१ विपद् व्यवस्थापनका सवै चरणका लागि पूर्व तयारी गर्न र विपद् व्यवस्थापन बारे चेतना अभिवृद्धि गर्न कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने र क्षमता विकास गर्ने,

२.८.९.१.२ नेपालको भूमि, जल तथा हवाई क्षेत्रका प्राकृतिक स्रोतको उपयोगको अनुगमन तथा निगरानी व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाउने तथा तद्रुरुप क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

२.८.९.१.३ संवेदनशील क्षेत्र लगायतका क्षेत्रको विकास योजना प्रक्रियामा नीति निर्देशन गर्न र विपद् रोकथाम गर्न कानूनी व्यवस्था गर्ने र तद्रुरुप क्षमता विकास गर्ने,

२.८.९.१.४ नेपालको प्राकृतिक स्रोत माथिको अतिक्रमण र अत्यधिक दोहन र शोषण रोक्न, त्यस्तो प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित र दण्डित गर्न नीति र कानून तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने तथा तद्रुरुप क्षमताको विकास गर्ने,

२.८.९.१.५ कानून उल्लंघनको प्रतिवेदन प्रणाली तथा योजना प्रक्रियामा जनसहभागिता जुटाउन नागरिक शिक्षा तथा जनचेतनामुलक कार्यक्रम बृद्धि गर्ने,

२.८.९.१.६ विपद् पूर्व, विपद् अवधि र विपद् पश्चातका लागि समेत विपद् रोकथामका उपायहरुको प्रबर्द्धन, आकस्मिक व्यवस्थापन, उद्धार, राहत, पुनर्स्थापना प्रयोजनका लागि आकस्मिक राहत सहयोग परिचालनको कार्ययोजना वनाउने एवं विपद् व्यवस्थापन कोषको स्थापना र विकास गर्ने,

२.८.९.१.७ पर्यावरणीय एवं जलवायु परिवर्तन र प्राकृतिक स्रोतको जथाभावी प्रयोग तथा अपर्याप्त संरक्षणका कारण मानव परिवेश तथा अर्थतन्त्रमा नै नकारात्मक असर पर्नबाट बचाउने उपायहरु अवलम्वन गर्ने,

२.८.९.१.८ मानिसका आधारभूत आवश्यकता, नवीकरण गर्न सकिने प्राकृतिक स्रोत/उर्जाको सीमाभित्र रहेर मात्र पूर्ति गर्ने नीति लिने,

२.८.९.१.९ दिगो विकासका लागि वायुमण्डल संरक्षण, ओजोन तहको संरक्षण, वायु प्रदुषण नियन्त्रण र अनुगमन प्रणालीको विकास गर्ने,

२.८.९.१.१० नदी नालाहरुलाई प्रदुषण रहित बनाउन औद्योगिक निकाश र जैविक निकाश प्रशोधन गरेर मात्र फाल्न पाउने व्यवस्था गर्ने,

२.८.९.१.११ नेपालको विशिष्ट पर्यावरणीय क्षेत्रलाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमै संरक्षित पर्यावरणीय क्षेत्रभित्र समावेश गर्ने नीति लिने, र

२.८.९.१.१२ भौगोलिक विविधता र विभिन्न क्षेत्रको वातावरण, हावापानी तथा माटोको गुण अनुरुप हुने गरी भू–उपयोग नीति अवलम्वन गर्ने र तद्रुरुप कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

२.८.१० रणनीतिक लक्ष्य

सुरक्षा संयन्त्रमा सूचना प्रणाली र सुरक्षा संयन्त्रको प्रभावकारी परिचालनका लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने तथा सूचना सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्ने ।

२.८.१०.१ कार्यनीतिहरु

२.८.१०.१.१ चुनौती र जोखिमको विश्लेषण र व्यवस्थापन गर्ने गरी सुरक्षा निकायको अनुसन्धान क्षमतामा अभिवृद्धि गर्दै आवश्यकता अनुसार रुपान्तरण गर्ने,

२.८.१०.१.२ सुरक्षाको प्रभावकारी व्यवस्थापन र व्यवसायिक कुशलता अभिवृद्धिका लागि प्रतिस्पर्धी क्षमताको विकास गर्ने र त्यसका लागि कार्यक्रमहरु बनाउने,

२.८.१०.१.३ सुरक्षा संयन्त्रलाई सक्षम, लचकदार, परिवर्तनमुखी, भरोसायुक्त, दिगो र सक्षम तुल्याउने,

२.८.१०.१.३.१ पुनर्निर्माणका लागि संयन्त्रको क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने,

२.८.१०.१.३.२ रुपान्तरणका लागिः

२.८.१०.१.३.२.१ अनुसन्धान र विकासमा लगानी वृद्धि गर्ने,

२.८.१०.१.३.२.२ सम्भावित खतराको सामना गर्न आवश्यक संयन्त्र निर्माण गर्ने,

२.८.१०.१.३.२.३ सूचना संकलन र विश्लेषणका लागि नयाँ प्रविधिको उपयोग गर्ने, र

२.८.१०.१.३.२.४ नयाँ सम्भावनाहरुको खोजी र विस्तार गर्ने ।

२.८.१०.१.४ राष्ट्रिय सुरक्षा, सामरिक स्थिति, राष्ट्रिय हित र स्वार्थ अनुरुपका गोप्य राखिनुपर्ने सूचनाहरुको गोपनीयता कायम गर्ने,

२.८.१०.१.५ सुरक्षा संयन्त्रको परिचालन, नीति, विकास र निर्देशनका लागि रणनीतिक सूचनाको संकलन, विश्लेषण र उपयोग गर्ने,

२.८.१०.१.६ अन्तर निकाय सहयोग र सूचना समन्वयका लागि संयन्त्रगत व्यवस्था गर्ने,

२.८.१०.१.७ सूचना संकलन र सहयोगका लागि क्षेत्रीय र अन्तर्राष्ट्रिय संयन्त्रको उपयोग गर्ने,

२.८.१०.१.८ आतङ्कवादी, उच्च खतरा भएका व्यक्तिहरु, शंकास्पद व्यक्तिहरु, निष्काशित अपराधीहरुको पहिचान र अनुगमन गर्ने क्षमताको विकास गर्ने,

२.८.१०.१.९ सीमा अनुगमन र नियमन क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने,

२.८.१०.१.१० सीमामा हुने क्रियाकलाप, आर्थिक प्रवाह नियमन र अनुगमन क्षमताको विकास गर्ने,

२.८.१०.१.११ सम्भाव्य द्वन्द्वकर्ताको पहिचान र अनुगमन गर्ने तथा द्वन्द्व व्यवस्थापन गर्ने क्षमताको विकास गर्ने,

२.८.१०.१.१२ तथ्याङ्क संकलन, विश्लेषण, प्रशोधन तथा उपयोग क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने,

२.८.१०.१.१३ देशको आन्तरिक तथा वाह्य परिस्थिति बारे बहुस्रोत सूचनाको तथ्याङ्कीय आधार विकास गर्ने र सूचना बैंक निर्माण गरी सम्बद्ध निकायहरुबीच सूचनामा पहुँच र उपयोगका लागि सञ्जाल तयार गर्ने,

२.८.१०.१.१४ आमसञ्चार संस्था र साधनलाई विदेशी नागरिक वा संगठनको अधीनमा पर्नबाट रोक्ने वा सुरक्षित **राख्ने,**

२.८.१०.१.१५ कम्प्युटरमा राखिएका सूचनाहरुको सुरक्षार्थ कानूनी सुरक्षा र राष्ट्रिय संरचना निर्माण गर्ने,

२.८.१०.१.१६ नेपाललाई अन्तर्राष्ट्रिय सूचना सञ्जालमा आवद्ध गर्न र प्रभावकारी संयन्त्रको विकास गर्दै यस्तो संयन्त्रबाट नेपाल सम्बन्धी सत्य तथा वस्तुपरक सूचनाहरु प्रवाह गर्ने,

२.८.१०.१.१७ राष्ट्रिय स्वतन्त्रता, सँस्कृति तथा जीवन पद्धति, चालचलन र परम्परालाई नकारात्मक प्रभाव पार्ने सूचना र घुसपैठबाट देशलाई जोगाउने,

२.८.१०.१.१८ आकाशवाणी र रेडियो प्रकृतिका यन्त्रहरुको फ्रिक्वेन्सीको व्यवस्थापन, नियन्त्रण, नियमन, अनुगमन तथा व्यवस्थापन गर्ने, र

२.८.१०.१.१९ राष्ट्रिय गुप्तचर संगठनलाई सक्षम बनाई प्रतिगुप्तचर क्षमतामा बृद्धि गर्ने । यसको कार्य क्षेत्रमा उद्योग, विकास योजना, सीमा क्षेत्र र उप–क्षेत्रलाई समेत समावेश गर्ने ।

२.८.११ रणनीतिक लक्ष्य

सुरक्षा व्यवस्थापनमा जन सहयोग अभिवृद्धि गर्ने ।

२.८.११.१ कार्यनीतिहरु

२.८.११.१.१ "सुरक्षा व्यवस्थापनमा योगदानः नागरिक कर्तव्य र सम्मान" भन्ने अवधारणालाई आत्मसात् गराउन र मूर्तरुप दिन जनचेतना अभियान सञ्चालन गर्ने,

२.८.११.१.२ सामुदायिक प्रहरीको अवधारणालाई स्थापित र विस्तार गर्न जनसाझेदारीमा अभिवृद्धि गर्ने,

२.८.११.१.३ समाजमा उत्पन्न हुने सानातिना विवाद र समस्याहरुको समाधान र मध्यस्थताका लागि नागरिक समाज र जनतालाई नेतृत्वदायी भूमिकामा स्थापित गर्दै जाने,

२.८.११.१.४ सुरक्षा व्यवस्थापनमा टोल, समुदाय, क्लव र स्थानीय निकायहरुलाई सहयोगीका रुपमा संलग्न गराउँदै तिनीहरुको संस्थागत क्षमता विकास गर्दै जाने,

२.८.११.१.५ धार्मिक, क्षेत्रीय, वर्गीय, जातीय तथा लैङ्गिक समानता, सामञ्जस्य र सामाजिक सद्भाव कायम गर्न नागरिक समाजलाई अभिमुख गराउने,

२.८.११.१.६ सुरक्षा व्यवस्थापनमा भुतपूर्व सैनिक, प्रहरी र निजामती कर्मचारीहरु लगायत सबै राष्ट्रसेवकहरुको अनुभव, सीप र क्षमताको उपयोग गर्दै जाने,

२.८.११.१.७ राष्ट्रलाई आवश्यक परेको बेला तोकेको उमेर समूहका सबै नागरिकहरुलाई सुरक्षा सम्बन्धी सेवामा तत्काल परिचालन गर्नसकिने गरी प्रशिक्षणको व्यवस्था गर्ने,

२.८.११.१.८ राष्ट्रिय सेवा दल, नेपाल स्काउट जस्ता संस्थाहरुको पहुंच तथा गतिविधिलाई देशभर विस्तार गरी स्थानीयस्तरको नेतृत्व विकास तथा अनुशासित तथा देशभक्त युवा जनशक्तिको निर्माण गर्दै जाने।

२.८.१२ रणनीतिक लक्ष्य

राष्ट्रिय सुरक्षा र सरोकारका विषयमा राष्ट्रिय सहमतिको विकास गर्ने ।

२.८.१२.१ कार्यनीतिहरु

२.८.१२.१.१ राष्ट्रिय सुरक्षा र राष्ट्रिय सरोकारका विषयमा देशको एउटै सोच हुने वातावरण निर्माण गर्ने,

२.८.१२.१.२ सुरक्षा सँस्कृतिको विकासका लागि जनताको मानसिकतामा रुपान्तरण गर्न पैरवी समेतका माध्यमबाट जनचेतना अभियान चलाउने,

२.८.१२.१.३ सुरक्षा संयन्त्रलाई जनताको सहयोगीका रुपमा स्थापित गर्न सुरक्षा संयन्त्र र जनताबीचको सम्बन्धलाई वलियो र निकट तुल्याउने,

२.८.१२.१.४ सुरक्षा सँस्कृतिको विकासका लागि शैक्षिक पाठ्यक्रममा यो विषय समावेश गर्ने, र

२.८.१२.१.५ राष्ट्रिय सरोकारका विषयमा सहकार्य, सहमति, कर्तव्य पालना, सद्भाव र समन्वयको अवधारणालाई सुरक्षा सँस्कृतिको अभिन्न अङ्ग बनाउने ।

२.८.१३ रणनीतिक लक्ष्य

संघ, प्रदेश र स्थानीय तह वीच अधिकारको विकेन्द्रीकरण र जवाफदेहिताको विकास गर्ने तथा तिनलाई समयानुकूल बनाउने र व्यवस्थित गर्ने ।

२.८.१३.१ कार्यनीतिहरु

२.८.१३.१.१ सुरक्षा व्यवस्थापनका सन्दर्भमा अधिकारको विकेन्द्रीकरण गर्ने र सो प्रयोजनका लागि जिम्मेवार पदाधिकारी र प्रयोगकर्तालाई जवाफदेही बनाउने,

२.८.१३.१.२ जवाफदेहिता र पारदर्शीतालाई प्रणालीका रुपमा स्थापित गर्दै पुरस्कार र दण्ड प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउने,

२.८.१३.१.३ शासकीय सुधारको अवधारणालाई मूर्त रुप दिन ऐन, नियम र कार्यविधि निर्माण तथा परिमार्जन गर्दै जाने,

२.८.१३.१.४ सुरक्षा संयन्त्रका हरेक पदको कार्य विवरण तथा कार्य सम्पादन सूचक निर्माण गरी सूचकलाई मूल्याङ्कन प्रणालीको आधारका रुपमा विकसित गर्ने,

२.८.१३.१.५ सुरक्षा संयन्त्रको कार्यसम्पादनलाई थप प्रभावकारी बनाउनका लागि कुनै पनि प्रकारका दवाव तथा हस्तक्षेपबाट मुक्त **राख्ने,**

२.८.१३.१.६ सुरक्षा संयन्त्रको स्थानीय तहको संस्थागत विकास गर्दै स्थानीय तहमा नेतृत्व विकास गर्दै जाने ।

२.८.१४ रणनीतिक लक्ष्य

नेपालको राज्यव्यवस्था तथा यसको सामाजिक–आर्थिक संरचना र राज्य व्यवस्थाको रक्षा गर्ने।

२.८.१४.१ कार्यनीतिहरु

२.८.१४.१.१ संविधानको मर्म, सिद्धान्त तथा व्यवस्था सँगत हुने गरी सुरक्षा सम्वद्ध ऐन, कानून बनाउने र लागू गर्ने,

२.८.१४.१.२ राष्ट्र सेवाको उच्चतम मान्यता र आदर्शले प्रेरित, योग्यता र व्यवसायिक कुशलताका आधारमा निजामती तथा अन्य सेवालाई कानूनी व्यवस्थाद्वारा सञ्चालन गर्ने,

२.८.१४.१.३ सवै नेपाली जनताको सम्मान, अपनत्व र सहभागिता हुने पद्धतिको विकास गर्ने,

२.८.१४.१.४ धार्मिक सद्भाव र सहिष्णुताको विकास गर्ने,

२.८.१४.१.५ सवै वर्ग, क्षेत्र, समुदायका जनता र नेतृत्वलाई राष्ट्रिय हित विपरीतका प्रवृत्ति र प्रभावबाट जोगाउन/बचाउनका लागि आवश्यक वातावरणको सिर्जना गर्ने र उपयुक्त रोकथाम तथा सुरक्षात्मक उपायहरु अवलम्बन गर्ने,

२.८.१४.१.६ संयुक्त राष्ट्र संघको वडापत्र, असंलग्नता र पञ्चशीलका सिद्धान्तलाई परराष्ट्र नीति र सम्बन्धको आधार बनाउने, र

२.८.१४.१.७ सहमति, सद्भाव, समानता र सह–अस्तित्वको अभिवृद्धि गर्ने ।

२.८.१५ रणनीतिक लक्ष्य

नागरिक हक तथा स्वतन्त्रताको रक्षा गर्ने ।

२.८.१५.१ कार्यनीतिहरु

२.८.१५.१.१ संविधान प्रदत्त नागरिक हक तथा स्वतन्त्रताको प्रत्याभूतिका लागि कानूनी व्यवस्था गर्ने,

२.८.१५.१.२ कुनैपनि प्रकारका शोषण तथा उत्पीडनको मूल कारण पत्ता लगाई पीडितलाई पुनर्स्थापना गर्ने, शोषण उत्पीडनको पुनरावृत्ति हुन नदिने कानूनी व्यवस्था गर्ने र न्यायिक उपचारको प्रत्याभूति प्रदान गर्ने,

२.८.१५.१.३ राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी सँस्थाका क्रियाकलापलाई जनता केन्द्रित र पारदर्शी बनाउन समन्वय, अनुगमन, नियमन र नियन्त्रण गर्ने,

२.८.१५.१.४ नागरिकलाई आफ्नो दायित्व निर्वाहमा क्रियाशील गराउन तथा सद्भाव र सहिष्णुता विकास गर्न जनचेतना अभियान सञ्चालन गर्ने,

२.८.१५.१.५ नागरिकको हक अधिकारको प्रचलन र कर्तव्यको पालना समानान्तर रुपमा विकास र स्थापित गर्ने ।

२.८.१६ रणनीतिक लक्ष्य

राष्ट्रको वैज्ञानिक सम्भाव्यता तथा वौद्धिक प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतालाई बढाउन प्रविधि, सूचना तथा अनुसन्धानको अधिकतम उपयोग गर्न उपयुक्त वातावरण निर्माण गर्ने ।

२.८.१६.१ कार्यनीतिहरु

२.८.१६.१.१ अनुसन्धानात्मक कार्यलाई प्रोत्साहन दिने, वैज्ञानिक आविष्कार तथा वौद्धिक सम्पतिलाई सुरक्षित **राख्ने** र नेपालका लागि आवश्यक विदेशी प्रविधिको प्रवेशलाई सहज तुल्याउने,

२.८.१६.१.२ नेपालको प्राकृतिक स्रोत, खाद्य तथा कृषिजन्य कच्चा पदार्थहरुलाई प्रयोगमा ल्याउनका लागि उपयुक्त प्रविधिको विकास तथा उपयोग गर्ने,

२.८.१६.१.३ एकीकृत राष्ट्रिय वैज्ञानिक तथा प्राविधिक सूचना सञ्जाल एवं सूचना तथ्याङ्क बैकको स्थापना र विकास गर्ने,

२.८.१६.१.४ विज्ञान तथा प्रविधि विकासको कार्यमा निजी क्षेत्रलाई संलग्न गराई विज्ञान तथा प्रविधिको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता तथा विकासलाई सुदृढ र दिगो बनाउने,

२.८.१६.१.५ अन्तर्राष्ट्रिय वैज्ञानिक तथा प्राविधिक सहयोगको विकास गर्ने तथा क्षेत्रीय र अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग र समन्वयमा राष्ट्रिय हित सुरक्षित गर्ने,

२.८.१६.१.६ राष्ट्रिय वैज्ञानिक तथा प्राविधिक परम्परा र तरिकालाई जोगाउन स्थानीय ज्ञानलाई स्तरीकरण गर्ने क्षमता बढाउने र समयानुकूल वृद्धि गर्ने, र

२.८.१६.१.७ सूचना प्रविधिको विकास र विस्तार गर्ने ।

२.८.१७ रणनीतिक लक्ष्य

नेपाल राष्ट्र र यसको विकास तथा नेपाली जनताको संस्कृति तथा जीवनपद्धतिको रक्षागर्ने।

२.८.१७.१ कार्यनीतिहरु

२.८.१७.१.१ नेपाली मौलिक सभ्यता तथा संस्कृतिको रक्षा गर्न नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने। नेपाली सभ्यता र संस्कृतिलाई नेपालको आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक, भौतिक तथा बौद्धिक जीवनमा आवद्ध गरी संरक्षण र विकास गर्ने,

२.८.१७.१.२ नेपालको राष्ट्रिय बौद्धिक क्षमताको संरक्षण तथा विकास गर्ने,

२.८.१७.१.३ नेपाली प्राचीन कला, सांस्कृतिक सम्पदा र स्मारकहरुको संरक्षण र पुनर्स्थापना गर्ने,

२.८.१७.१.४ नेपाली परम्परागत अनुभव तथा सीपको सम्बर्द्धन र प्रबर्द्धन गर्ने,

२.८.१७.१.५ नेपालीहरुको प्रकृतिसंग मिलेर बस्न र बाँच्न सक्ने अन्तर्निहित क्षमता, राष्ट्र र जनताप्रतिको आस्था तथा दायित्व बोध तथा सामाजिक/धार्मिक सद्भाव जस्ता कुराको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने ।

२.८.१८ रणनीतिक लक्ष्य

नेपाली जनताको जीवन र स्वास्थ्यको रक्षा, गर्दै भावी पुस्ताको परिपोषण, संरक्षण र दिगो विकास सुनिश्चित गर्ने ।

२.८.१८.१ कार्यनीतिहरु

२.८.१८.१.१ अव्यवस्थित, असुरक्षित तथा विकासको प्रतिफलबाट विमुख भएका र छरिएर रहेका मानव बस्तिहरुलाई पहिचान, एकत्रित एवं आवश्यकता अनुसार स्थानान्तरण गरी सुरक्षित, व्यवस्थित, वातावरण मैत्रि एवं आधुनिक बस्तिको रुपमा विकास गर्ने ।

२.८.१८.१.२ स्वास्थ्य रक्षाका लागि रोग निरोधक उपाय अवलम्वन गर्ने विषयलाई नीति तथा कार्यक्रमको आधार बनाउने,

२.८.१८.१.३ लागू पदार्थ सेवन तथा एड्स जस्ता रोगहरुबारे जनचेतना जगाउने यसका कारकहरुको निवारण गर्नुका साथै प्रतिरोधात्मक र प्रतिकारात्मक नीति अवलम्वन गर्ने,

२.८.१८.१.४ रेडियो धर्मीता, रासायनिक प्रदुषण तथा जैविक संक्रमणका साथै तिनबाट उत्पन्न हुने रोग तथा महामारीबाट बँच्नका लागि निगरानी संयन्त्र स्थापना गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने,

२.८.१८.१.५ स्वास्थ्य सेवालाई नेपाली जनताको आधारभूत आवश्यकता र राज्यको दायित्वका रुपमा रहने गरी संरचना, स्तर र क्षमताको विकास गर्ने,

२.८.१८.१.६ समय सापेक्ष जनसंख्या नीति अवलम्वन गरी जन्मदर तथा मृत्युदर घटाउने,

२.८.१८.१.७ मानवीय सुरक्षामा प्रतिकूल असर पार्ने रासायनिक, जैविक, आणविक विकरणीय पदार्थ तथा विषादीको उत्पादन, भण्डारण, प्रयोग तथा ओसारपसारबाट सिर्जना हुने खतराबाट जनतालाई सु–सूचित र सुरक्षित रहने उपाय अवलम्बन गर्ने । त्यस्ता पदार्थको नियमन र नियन्त्रण गर्ने, र

२.८.१८.१.८ खाद्यान्न, इन्धन, औषधी लगायतका अत्यावश्यक सामग्रीहरुको न्यूनत्तम भण्डारण क्षमता निर्धारण गरी अभावको अवस्थामा आपूर्ति गर्नसकिने व्यवस्थित तथा सुरक्षित वितरण प्रणाली कायम गर्ने ।

२.८.१९ रणनीतिक लक्ष्य

गैरकानूनी सशस्त्र गतिविधि हुनसक्ने बातावरण सिर्जना हुन नदिने ।

२.८.१९.१ कार्यनीतिहरु

२.८.१९.१.१ कुनै पनि प्रकारका गैरकानूनी सशस्त्र गतिविधिका कारण र कारकहरुको पहिचान गरि तिनलाई निराकरण गर्न आवश्यक रणनीति तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने,

२.८.१९.१.२ गैर कानूनी सशस्त्र गतिविधि हुन नपाउने गरी आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक र सामुदायिक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने,

२.८.१९.१.३ गैर कानूनी सशस्त्र गतिविधिसंग सम्बन्धित पक्षबारे सूचना संकलन तथा विश्लेषण गरी एकीकृत र समन्वयात्मक रुपमा सुरक्षा संयन्त्र परिचालन गर्ने र सशस्त्र गतिविधिलाई निस्तेज गर्ने,

२.८.१९.१.४ गैर कानूनी सशस्त्र गतिविधिलाई निष्तेज, निष्कृय र प्रभावहीन बनाउन जनतालाई राजनीतिक एवं सामाजिक रुपमा समेत प्रशिक्षित र क्रियाशील बनाउने,

२.८.१९.१.५ सशस्त्र गतिविधिलाई निष्तेज पार्न आवश्यक पर्ने कानूनको तर्जुमा र विद्यमान कानूनमा परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्ने,

२.८.१९.१.६ सशस्त्र गतिविधि निष्तेज पार्न आवश्यक पर्ने विशिष्टीकृत सुरक्षा संयन्त्रको व्यवस्था गर्ने ।

भाग–३

राष्ट्रिय सुरक्षाको मार्ग निर्देशन र प्रमुख संस्थागत व्यवस्था

३.१ राष्ट्रिय सुरक्षा नीति : निर्देशक नीति

३.१.१ राष्ट्रिय सुरक्षा नीति निर्देशक नीतिका रुपमा रहनेछ । क्षेत्रगत नीतिहरुको तर्जुमा गर्दा यस नीतिलाई ध्यानमा **राख्नु** पर्नेछ ।

३.१.२ राज्य सञ्चालनका सन्दर्भमा निर्माण हुने विभिन्न क्षेत्रगत नीतिहरुको राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिसँग आवद्धता रहनेछ र सबै नीतिहरु वीच परिपूरक सम्बन्ध रहनेछ ।

३.१.३ सुरक्षा व्यवस्थापन सम्बन्धमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका नीति, कार्यक्रम र निर्णयहरु, राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको प्राथमिकता, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीतिबाट निर्देशित हुनेछन् ।

३.१.४ राष्ट्रिय रक्षा नीति तथा आन्तरिक सुरक्षा नीतिहरुको तर्जुमा तथा सुरक्षा निकाय बीचको अन्तरसम्बन्ध, परिचालन विधि समेत राष्ट्रिय सुरक्षा नीति अनुरुप परिभाषित गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

३.१.५ नेपालको संविधानमा उल्लेखित राज्यका नीतिहरुसँग राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको अन्तरसम्बन्ध र आवद्धता कायम गरिनेछ ।

३.२ राज्य शक्तिका संयन्त्र, सुरक्षा–समन्वय तथा संस्थागत व्यवस्था

३.२.१ नेपाली जनता नै राज्य शक्तिका मूल स्रोत र राष्ट्रिय सुरक्षाका प्रमुख आधार हुन । आम रूपमा कार्यपालिका, व्यवस्थापिका, न्यायपालिका तथा अन्य संवैधानिक अंगहरूको समग्र राष्ट्रिय सुरक्षामा आ–आफ्नो योगदान रहन्छ । राजनीतिक, आर्थिक, कूटनीतिक, कानूनको कार्यान्वयन, सैनिक, नागरिक सुरक्षा र गुप्तचरी तथा सांस्कृतिक र सामाजिक क्षेत्रको पनि राष्ट्रिय सुरक्षाको सन्दर्भमा आ–आफ्नो योगदान हुन्छ ।

३.२.२ विशेष रूपमा राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको कार्यान्वयन तथा सुरक्षा संयन्त्रलाई परिचालन र निर्देशनका लागि देहाय बमोजिमका संस्थागत व्यवस्थाको भूमिका रहनेछ:

३.२.२.१ नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद् ,

३.२.२.२ राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद्,

३.२.२.३ मन्त्रालय र अन्तर्गतका निकायहरु, र

३.२.२.४ सुरक्षा निकायहरु ।

३.२.३ राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको कार्यान्वयन, सूचना प्रवाह, निर्देशन तथा अनुगमनका सम्बन्धमा समन्वय र एकीकृत रुपमा संयोजन गर्न देहाय बमोजिमका संस्था र निकायहरू क्रियाशील रहनेछन् -

३.२.३.१ राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद्,

३.२.३.२ केन्द्रीय/संघीय सुरक्षा समिति, र

३.२.३.३ प्रादेशिक तथा स्थानीय, क्षेत्रीय तथा जिल्लास्तरका सुरक्षा समितिहरु ।

३.३ नेपाली सेनाको प्रमुख सुरक्षा जिम्मेवारी

नेपाली सेनाले निम्न बमोजिम जिम्मेवारी बहन गर्ने छ :

३.३.१ नेपाली सेनाको प्रमुख कार्य नेपालको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता र भौगोलिक अखण्डतालाई बाह्य घुसपैठ र आक्रमणबाट सुरक्षा गर्ने, सीमा सुरक्षाका लागि तत्पर रहने हुनेछ । राष्ट्रिय सुरक्षामा गम्भीर चुनौति उत्पन्न भएको अवस्थामा त्यसको सामना गर्न नेपाली सेनाको प्रमुख सुरक्षा भूमिका हुनेछ ।

३.३.२ युद्ध बाहेक क्रियाशील हुनुपर्ने परिस्थितिमा –

३.३.२.१ स्थानीय प्रशासनको नियन्त्रणभन्दा बाहिरको परिस्थिति उत्पन्न भएमा आन्तरिक सुरक्षा कायम गर्न सहयोग गर्ने,

३.३.२.२ प्रशासनिय नियन्त्रण बाहिर हिंसात्मक, विध्वंसात्मक तथा आतंककारी कार्यहरु भएमा निस्तेज गर्ने,

३.३.२.३ गैरकानूनी सशस्त्र गतिविधि निस्तेज गर्ने,

३.३.२.४ आवश्यकता अनुसार महत्वपूर्ण र संवेदनशीलन स्थानहरुको सुरक्षा गर्ने,

३.३.२.५ प्राकृतिक, तथा मानव सृजित तथा प्रविधिजन्य विपदमा उद्धार कार्य गर्ने,

३.३.२.६ विकास निर्माणका कार्यहरुमा सहयोग पुऱ्याउने,

३.३.२.७ जनता, सरकार र सेना बीचको सम्बन्धलाई सुमधुर तथा सुदृढ बनाउने र सुरक्षा चेतना अभिवृद्धिमा योगदान गर्ने,

३.३.२.८ राष्ट्रिय सम्पदाको संरक्षणमा आवश्यक सहयोग गर्ने,

३.३.२.९ सैनिक प्रविधि र अनुसन्धानको विकास गर्दै गोलीगठ्ठा, विष्फोटक पदार्थ लगायतका सुरक्षा निकायहरुले प्रयोगमा ल्याउने सामग्रीहरुको उत्पादनमा आत्मनिर्भरता बढाउने तथा नेपाली सेनाको लागि आवश्यक हातहतियार लगायतका सामग्रीको नियमित समीक्षा गर्दै आवश्यक सामग्री प्राप्त गर्ने ।

३.३.२.१० संवेदनशील तथा अन्तर्राष्ट्रिय सीमा क्षेत्र नजिक निर्माण हुने आयोजना एवं विदेशी सहयोगमा निर्माण हुने सामरिक संरचनाको नियमित सुपरिवेक्षण गर्ने,

३.३.२.११ मित्रराष्ट्रका सेनाहरुसंग सैनिक सम्बन्ध विकसित गर्न सहयोग पुऱ्याउने,

३.३.२.१२ संयुक्त राष्ट्र संघ अन्तर्गत विश्व शान्ति स्थापनार्थ योगदान पुऱ्याउने नेपाल सरकारको परराष्ट्र नीतिलाई सघाउने,

३.३.२.१३ नेपालसंग दौत्यसम्बन्ध कायम भएका देशका राजदुतावासका सैनिक सहचारीहरुले सबै सुरक्षा निकायहरुसंग गर्ने सैनिक महत्वका गतिविधि एवं अन्तरक्रियाहरुको समन्वय रक्षा मन्त्रालय मार्फत गर्ने, र

३.३.२.१४ नेपालको संविधान तथा कानून बमोजिम नेपाल सरकारले तोकेका अन्य कार्यहरु गर्ने ।

३.४ कानून व्यवस्था कायम गर्नुपर्ने सुरक्षा निकायहरूको प्रमुख जिम्मेवारी

३.४.१ नेपाल प्रहरी

नेपाल प्रहरीले देहायको जिम्मेवारी बहन गर्नेछ :

३.४.१.१ देशमा कानून व्यवस्था र आन्तरिक शान्ति सुव्यवस्था कायम गर्दै जनतालाई सुरक्षाको प्रत्याभूति दिई जनसहयोग र समर्थन प्राप्त गर्ने,

३.४.१.२ देशको कुनै पनि स्थानमा हुनसक्ने उपद्रब वा बिध्वंस निरोधक कार्य गर्ने,

३.४.१.३ शान्ति सुव्यवस्था सम्वन्धी सूचना संकलन, विश्लेषण र प्रवाह गर्ने,

३.४.१.४ अति विशिष्ट एवं विशिष्ट व्यक्तिहरुको सुरक्षा व्यवस्था मिलाउने,

३.४.१.५ आन्तरिक शान्ति, सुरक्षा कायम गरी जनतालाई सुरक्षाको प्रत्याभूति दिन विश्वासिलो तथा सक्षम संगठनको रुपमा विकासका लागि दीर्घकालीन योजना बनाई चरणबद्ध रुपमा कार्यान्वयन गर्दै जाने,

३.४.१.६ मुलुकभित्र सामाजिक, राजनीतिक, आर्थिक र विकास सम्बन्धी लक्ष्य हासिल गर्न सकिने गरी शान्ति सुव्यवस्था कायम राख्ने,

३.४.१.७ सवै प्रकारका अपराधिक क्रियाकलापको नियन्त्रण, रोकथाम, अनुसन्धान र तहकिकात गर्ने

३.४.१.८ प्राकृतिक प्रकोप तथा मानव सिर्जित विपदबाट हुनसक्ने जनधनको क्षतिलाई न्यून गर्न रोकथाम, उद्धार तथा राहतको कार्य गर्ने,

३.४.१.९ सवारी साधनहरु सुचारु रुपले सन्चालन गर्न अनुगमन, नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन गर्ने गरी जनतालाई दुर्घटना र खतराबाट बचाउने,

३.४.१.१० प्रदेश प्रहरी संगठनको सामान्य संचालन, समन्वय र सुपरिवेक्षण सम्बन्धी आवश्यक कार्य गर्ने,

३.४.१.११ विदेशमा रहेका नेपालीहरुको अभिलेख राखी प्रतिकुल अवस्था सिर्जना हुंदाको बखत थप कृयाशील रही अवाञ्छित गतिविधिलाई निष्तेज पार्ने,

३.४.१.१२ सीमा क्षेत्रमा हुने अपराधिक गतिविधि नियन्त्रण गर्ने र त्यसको प्रयोजनको लागि छिमेकी देशका प्रहरी संगठनसँग समन्वय गर्ने,

३.४.१.१३ अन्तर्राष्ट्रिय प्रहरी संगठन (ईन्टरपोल) लगायत अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी सुरक्षा संस्थासँग सम्बन्ध बिस्तार गरी अन्तर्राष्ट्रिय अपराधिक तथा आतंककारी गतिविधि नियन्त्रण गर्न क्रियाशील रहने, र

३.४.१.१४ नेपालको संविधान तथा प्रचलित ऐन कानून बमोजिम नेपाल सरकारले तोकेका अन्य कार्यहरु गर्ने ।

३.४.२ सशस्त्र प्रहरी बल, नेपाल

सशस्त्र प्रहरी बलले देहायको जिम्मेवारी बहन गर्नेछ :

३.४.२.१ नेपालको कुनै भागमा भएको वा हुनसक्ने गैरकानूनी सशस्त्र गतिविधी, विद्रोह वा नेपालको राष्ट्रिय एकता र भौगोलिक अखण्डता विरुद्धका क्रियाकलाप, आतंककारी कार्य र दंगा नियन्त्रण गर्न आवश्यकता अनुसार परिचालित हुने ।

३.४.२.२ अपहरण, लुटपाट, संगठित अपराध तथा अन्य कुनै किसिमको जघन्य तथा गम्भीर अपराध भएमा वा गम्भीर प्रकृतिको अशान्ति भएमा वा हुने आशंका भएमा त्यसलाई नियन्त्रण गर्न परिचालित हुने ।

३.४.२.३ नेपाल राज्यको कुनै भागमा शान्ति र सुव्यवस्था कायम गर्ने प्रयोजनको लागि नेपाली सेना परिचालन भएको अवस्थामा नेपाली सेना परिचालन भएको अवधिभर सम्बन्धित ठाउँमा नेपाली सेनाको निर्देशनमा कार्य गर्ने,

३.४.२.४ नेपाल सरकारले तोकेको नेपाल सरकारले सुरक्षा दिनुपर्ने ठहऱ्याएका व्यक्ति, सार्वजनिक महत्वका भवन, संरचना र अन्य स्थलको सुरक्षा गर्ने,

३.४.२.५ वाह्य आक्रमणको अवस्थामा नेपाली सेनाको मातहतमा रही काम गर्ने,

३.४.२.६ नेपालको सीमा सुरक्षा गर्ने,

३.४.२.७ नेपालको कुनै भागमा भएको वा हुनसक्ने विपद्, प्राकृतिक प्रकोप र महामारीबाट पीडितको उद्धार गर्ने ।

३.४.२.८ सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालको संगठनात्मक संरचना, हातहतियार एवं तालिमलाई क्रमशः अर्धसैनिक बलको रुपमा रुपान्तरण गर्दै जाने, र

३.४.२.९ नेपालको संविधान तथा प्रचलित कानून बमोजिम नेपाल सरकारले तोकेको अन्य कार्य गर्ने ।

३.४.३ राष्ट्रिय अनुसन्धान बिभाग

राष्ट्रिय अनुसन्धान विभागले देहायको जिम्मेवारी बहन गर्नेछ :

३.४.३.१ नेपालको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता, स्वाधीनता, स्वाभिमान, एकता, हित र सामाजिक सद्भाव प्रतिकूलका गतिविधि वा कामहरुको वारेमा सूचना संकलन, विश्लेषण र सम्प्रेषण गर्ने,

३.४.३.२ नेपालको संविधान, कानून र राज्यका विरुद्धमा आन्तरिक र बाह्य रुपमा हुने क्रियाकलाप तथा त्यस्ता कार्यमा संलग्न संघ–संस्था, संगठन र व्यक्तिको बारेमा सूचना संकलन र विश्लेषण गरी आवश्यक निकायमा सम्प्रेषण गर्ने र प्रतिकार्य योजना एवं सुझाव दिदै राष्ट्रिय सुरक्षा कार्यमा सघाउ पुग्ने सूचना नेपाल सरकारलाई उपलब्ध गराउने,

३.४.३.३ राष्ट्रिय हित बिपरीत हुने राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक, धार्मिक, सम्प्रदायिक र कुटनीतिक गतिविधि बारे सूचना संकलन र विश्लेषण गरी सम्वन्धित निकाय वा अधिकारीलाई जानकारी गराउने,

३.४.३.४ देशभित्र तथा बाहिर, स्वदेशी तथा बिदेशी नागरिकहरुबाट नेपाल बिरुद्ध गरिने जासुसी एवं प्रति जासुसी कार्य सम्बन्धी सूचना संकलन, विश्लेषण गरी सम्वन्धित निकाय वा अधिकारीलाई जानकारी गराउने,

३.४.३.५ धार्मिक, साम्प्रदायिक, जातीय, क्षेत्रीय स्वरुपका हिंसा उन्मुख गतिविधि, बिद्रोह र आर्थिक क्रियाकलाप वारे सूचना संकलन गर्ने,

३.४.३.६ भ्रष्टाचार, आर्थिक अनियमितता, राजश्व चुहावट लगायत अर्थतन्त्रलाई नकारात्मक असर पुऱ्याउने गतिविधिहरु बारे सूचना संकलन र विश्लेषण गर्ने,

३.४.३.७ आतंकवादी तथा अन्तर्राष्ट्रिय अपराधिक संगठन तथा आतंकबादको जालो र त्यसबाट मुलुकलाई पुग्न सक्ने खतराको सूचना संकलन र विश्लेषण गर्ने,

३.४.३.८ राष्ट्रमा आईपर्ने कुनै पनि चुनौतिलाई सामना गर्न आवश्यक सूचना संकलन तथा विश्लेषण गर्नसक्ने भरपर्दो तथा सक्षम संगठनको रुपमा विकास गर्न दीर्घकालीन योजना बनाई चरणबद्ध रुपमा कार्यान्वयन गर्दै जाने, र

३.४.३.९ नेपालको प्रचलित संविधान तथा प्रचलित ऐन कानून बमोजिम नेपाल सरकारले तोकेका अन्य कार्यहरु गर्ने ।

३.५ राष्ट्रिय सुरक्षा नीति कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्यांकन

राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको कार्यान्वयनमा उत्पन्न हुनसक्ने समस्याको पहिचान गर्नुका साथै कार्यान्वयनको मूल्यांकन र अनुगमन राष्ट्रिय सुरक्षा परिषदले गर्नेछ । प्रत्येक पाँच वर्षमा राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको समीक्षा र पुनरावलोकन गरिनेछ ।

३.६ राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको समीक्षा र परिमार्जन सम्बन्धी व्यवस्था

३.६.१ राष्ट्रिय सुरक्षा नीतिको समीक्षा वार्षिक रुपमा राष्ट्रिय सुरक्षा परिषद्बाट गरिनेछ ।

३.६.२.सुरक्षा नीतिमा समय सापेक्ष परिमार्जन गर्ने कार्य नेपाल सरकारले गर्नेछ ।